

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jenny Sandahl

Makars ekonomiska mellanhavanden

En studie rörande egendomsförhållanden, bodelning, underhåll, arv och
gåva, samt de skatterättsliga konsekvenserna härav

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Universitetslektor Eva Ryrstedt

Familjerätt

HT 2001

Innehåll

FÖRKORTNINGAR	1
1 INLEDNING	3
1.1 Inledande presentation	3
1.2 Syfte	4
1.3 Problemställningar	4
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Metod och material	4
1.6 Disposition	5
2 MAKARS EGENDOMSFÖRHÅLLANDEN	6
2.1 Historik	6
2.2 Allmänt	7
2.3 Egendomsförhållanden under äktenskapet	8
2.3.1 Giftorättsgoods och enskild egendom	8
2.3.2 Samäganderätt	10
2.4 Delningsregler vid äktenskapsskillnad	13
2.4.1 Innebörden av ”särskild egendom” samt ”bostad och bohag”	15
2.4.1.1 Särskild egendom	15
2.4.1.2 Bostad och bohag	16
2.4.2 Rådighetsinskränkningar	18
2.4.3 Vederlag	19
2.4.4 Värdering av tillgångar och skulder	20
2.4.5 Jämkning	22
2.4.5.1 Skevdelningsregeln	22
2.4.5.2 Jämkning av äktenskapsförord	24
2.4.5.3 Jämkning vid bodelning med anledning av ena makens död	25
2.4.6 Lottläggningen	26
2.4.7 Bouppteckning och bodelningsavtal	26
2.4.8 Föravtal	27
2.5 Bodelning under äktenskapet	27
3 UNDERHÅLL MELLAN MAKAR	29
3.1 Historik	29
3.2 Underhåll under äktenskapet	30
3.3 Underhåll efter äktenskapsskillnad	31

4	MAKES ARVSRÄTT	33
4.1	Historik	33
4.2	Allmänt	33
4.3	Efterarvsregleringens inverkan på makes arvsrätt	34
4.4	Basbeloppsregeln	35
4.5	Testamentariska förordnanden om full äganderätt	38
5	GÅVA MELLAN MAKAR	40
5.1	Historik	40
5.2	Allmänt	40
5.3	Gåva av lös egendom	41
5.4	Gåva av fast egendom	42
6	SKATTERÄTTSLIGA KONSEKVENSER	43
6.1	Historik	43
6.2	Arvskatt	43
6.2.1	Allmänt	43
6.2.2	Schematisk bodelning respektive arvskifte	44
6.2.3	Fastställandet av arvskatt	45
6.2.4	Förmånstagarförvärv	46
6.3	Gåvoskatt	47
6.3.1	Allmänt	47
6.3.2	Skattefrihet	48
6.3.3	Förmånstagarförvärv	48
6.4	Sammanläggningsreglerna	49
7	ANALYS	51
7.1	Analytisk komparation	51
7.2	Slutsatser	58
7.3	Allmänna utvecklingstendenser och synpunkter de lege ferenda	60
	LITTERATURFÖRTECKNING	61
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	65

Förkortningar

Aal	Lov om avgift på arv og visse gaver (Norge)
AAL	Lov om afgift af dødsboer og gaver (Danmark)
AFL	Lag (1962:381) om allmän försäkring
AGL	Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt
Al	Arveloven (Norge)
AL	Arveloven (Danmark)
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BIL	Bistandsloven (Danmark)
BrB	Brottsbalken
BRL	Bostadsrättslag (1991:614)
EL	Ekteskapsloven (Norge)
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FB	Föräldrabalken
GB	Giftermålsbalken
GåvoL	Lag (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva
Innst. O.	Innstilling fra justiskomiteen (Norge)
JB	Jordabalken
KL	Kommunalskattelagen (1928:370)
LAS	Lov om aktiv socialpolitik (Danmark)
LB 1913	Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, del I, 1913
LB 1918	Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, del IV, 1918

LB 1921	Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken, del I, 1921
LB 1925	Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken, del II, 1925
LB 1929	Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken, del III, 1929
LB 1932	Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken, del IV, 1932
NJA	Nytt juridiskt arkiv avd. I
NOU	Norges offentlige utredningar
Ot. prp.	Proposition (Norge)
Prop.	Proposition
Rt	Norsk retstidene
SamägL	Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt
SkL	Skifteloven (Danmark)
SOU	Statens offentliga utredningar
TfR	Tidsskrift for rettsvitenskap
TSA	Tidsskrift för Sveriges Advokatsamfund
ÄB	Ärvdabalken
ÄGB	Äldre giftermålsbalken
ÄktB	Äktenskapsbalken
ÄÄB	Äldre ärvdabalken
ÆL	Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning (Danmark)
ÆrL	Lov om ægteskabets retsvirkninger (Danmark)

1 Inledning

1.1 Inledande presentation

Bestämmelserna om makars egendom har tillkommit efter ett omfattande nordiskt samarbete. Redan 1909 fick lagberedningen i uppdrag att företa en revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken i 1734 års lag. Syftet härmed var att skapa en enhetlig skandinavisk lagstiftning på familjerättens område, speciellt vad gäller makars ekonomiska mellanhavanden.¹ Det gemensamma lagstiftningsarbetet gav resultat först år 1913 då lagberedningen framlade ett förslag som ledde till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning, och sedan år 1918 när förslaget till 1920 års GB färdigställdes. I Danmark ledde samarbetet till 1922 års lov om ægteskabs indgaaelse og opløsning samt 1925 års lov om ægteskabets retsvirkninger. För Norges del blev resultatet lov om indgaaelse og opløsning av ekteskap år 1918 och lov om ektefellers formuesforhold år 1927.² Ännu en översyn av den skandinaviska äktenskapslagstiftningen företogs åren 1968-69³, för att ytterligare en gång bli föremål för bearbetning i början på 1970-talet⁴. Inte förrän 1988 trädde vår nuvarande ÄktB i kraft.⁵ Vad beträffar de arvsrättsliga reglerna framlade lagberedningen förslag till revision av ärvdabalken i form av lag om förmyndarskap⁶, lag om arv⁷, lag om testamente⁸ samt lag om boutredning och arvskifte.⁹ Efter ett gediget kodifieringsarbete sammanförde de ärvdabalkssakkunniga dessa lagstiftningar för att år 1958 ersätta dem med den nu gällande ÄB.¹⁰

Vad som i svensk rätt brukar åsyftas med familjerätt är de områden som behandlas i ÄktB, FB och ÄB.¹¹ I Danmark och Norge ingår endast äktenskapsrätt, föräldrarätt och förmyndarskapsrätt i familjerättens område. Reglerna om arv, testamente och boutredning behandlas som ett fristående område kallat arveret(t).¹² Även i svensk rätt förekommer visserligen begreppet arvsrätt/successionsrätt, men trots detta anses rättsområdena flyta in i varandra.

¹ SOU 1981:85 s. 98; LB 1913 s. 3 f.

² Tottie (1974) s. 9.

³ SOU 1964:34; SOU 1964:35.

⁴ SOU 1972:41.

⁵ Tottie (1990) s. 18 ff.

⁶ LB 1921.

⁷ LB 1925.

⁸ LB 1929.

⁹ LB 1932.

¹⁰ SOU 1954:6 s. 71.

¹¹ Saldeen s. 11; Grauers (1994) s. 11.

¹² Saldeen s. 11.

1.2 Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att fördjupa mig i familjerätt ur ett ekonomiskt perspektiv, med inriktning på makar. Med detta avser jag de bestämmelser som behandlar makars ekonomiska mellanhavanden, d.v.s. makars egendomsförhållanden, bodelning, underhåll samt arv. Även om reglerna beträffande gåva, gåvoskatt och arvsskatt traditionellt sett inte hör till familjerätten har de en stark anknytning till rättsområdet, varför jag även ämnar belysa denna lagstiftning.

1.3 Problemställningar

Jag avser i uppsatsen att klarlägga på vilket sätt rättsreglerna vad gäller makars ekonomiska förhållanden är utformade samt vad anledningen till den aktuella utformningen kan anses vara. Vidare ämnar jag utreda vilka konsekvenser skatterätten medför beträffande gåvor mellan makar samt efterlevande makes arvsrätt. Slutligen är det min intention att undersöka huruvida det finns möjligheter till förbättringar de lege ferenda.

1.4 Avgränsningar

Även om min avsikt är att belysa det svenska rättssystemet vad gäller makars ekonomiska mellanhavanden, kommer jag att på valda ställen integrera danska och norska förhållanden för att ge möjlighet till jämförelser och eventuella utvecklingstendenser de lege ferenda. Arvs- och gåvoskattelagens komplexitet för med sig att en utförlig redovisning inte ryms inom uppsatsens ramar, varför denna behandling kan tyckas översiktlig. Av utrymmesskäl kommer jag inte heller att gå in på själva bodelningsförrättningen. Jag har i mitt examensarbete använt mig av beteckningen make när jag menar man eller hustru. Dessutom har jag genomgående skrivit ”denne” och den ”andre” maken. Härvid kan lika gärna man som hustru åsyftas.

1.5 Metod och material

Uppsatsen är vad gäller den historiska delen framställd ur ett kronologiskt perspektiv, men i övrigt ur en kontextuell synvinkel. Jag har vid källsökningen använt mig av en traditionellt rättsdogmatisk metod. I analysen har jag till viss del arbetat med de normativa grundmönstren individuell äganderätt kontra ekonomisk gemenskap, för att kunna dra intressanta slutsatser. Centralt för teorin om de normativa grundmönstren är de motsättningar som dessa innebär inom ett visst rättsområde. De normativa grundmönstren fungerar som motpoler i ett normativt fält. I detta arbete är det fråga om det normativa fältet för äktenskapet, vilket särskilt

kännetecknas av just gemenskap respektive individuell äganderätt.¹³ Regleringen inom äktenskapsrätten rör sig ständigt mellan dessa båda poler till följd av förändringar i samhället. Det är nämligen de rådande samhällsförhållandena som ligger bakom de normativa polernas dragningskraft och därmed också lagstiftningens utformning från tid till annan.¹⁴ Vidare är analysen även genomförd i enlighet med en komparativ metod.

De källor som jag har bearbetat i uppsatsen har varit såväl författningstext som förarbeten. Därutöver har jag hämtat underlag i rättspraxis och doktrin. Vad gäller doktrinen har jag använt mig av både litteratur och artiklar. Materialet har till största delen varit svenskt, men även norska och danska författares verk har kommit till användning.

1.6 Disposition

Uppsatsen upptar i tur och ordning makars egendomsförhållanden, underhåll mellan makar, makes arvsrätt, gåva mellan makar samt skatterättsliga konsekvenser. Varje huvudkapitel inleds med en historisk översikt och flertalet följs här efter av en allmän redogörelse över rättsläget. Avsnittet om makars egendomsförhållanden behandlar egendomsförhållandena under äktenskapet med betoning på egendomslagen samt förutsättningarna för uppkomsten av samäganderätt. Även delningsreglerna vid äktenskapsskillnad belyses, och då särskilt innebörden av begreppet särskild egendom, övertaganderätten av bostad och bohag, rådighetsinskränkningar, vederlag, värderingsprinciper samt jämningsmöjligheter. Kapitlet avslutas med ett klargörande av vad bouppteckning, bodelningsavtal och s.k. föravtal är, samt vad bodelning under äktenskap har för rättslig verkan. Den därefter följande avdelningen om underhåll mellan makar skildrar bestämmelserna om underhållsplikt såväl under som efter äktenskapet, medan nästkommande kapitel utgörs av en framställning angående makes arvsrätt. Denna beskrivning upptar successionsrättens inverkan på efterlevande makes rätt till kvarlåtenskapen, basbeloppsregeln samt testamentariska förordnanden om full äganderätt. Avsnittet om gåva mellan makar belyser både gåva av lös och fast egendom. Den rättsutredande delen av uppsatsen avrundas med en undersökning av de skatterättsliga konsekvenserna av arv och gåva. Avslutningsvis analyseras de rättsliga förhållandena kring makars ekonomiska mellanhavanden samtidigt som synpunkter de lege ferenda ges.

¹³ Ryrstedt s. 17 ff.

¹⁴ Ryrstedt s. 384. Beträffande teorin om de normativa grundmönstren se Christensen, Anna: Normative Development within The Social Dimension, Norma 1996:1, Lund, 1996 samt Christensen, Anna: ”Skydd för etablerad position – ett normativt grundmönster”. I: TFR 1996, s. 519-574.

2 Makars egendomsförhållanden

2.1 Historik

Giftorättsgods kallas den egendom en make äger vari den andre maken har giftorätt. Institutet giftorätt infördes redan före landskapslagarnas nedtecknande. Giftorätten omfattade respektive makes lösa egendom vid äktenskapets ingående samt de gåvor som utväxlades med anledning av bröllopet mellan parterna och deras ätter. Även fast egendom som make förvärvade under äktenskapet fick giftorättsstatus. Undantag förelåg för ärvd jord och jord som köpts från en anhörig. Stadsrätten medgav däremot giftorätt i så gott som all egendom i boet. Av bröllopsgåvorna hade den s.k. morgongåvan en särställning. Morgongåvan erhöll den nyblivna hustrun dagen efter giftermålet som en hyllning till brudens jungfrulighet. Gåvans särställning innebar att hustruns giftorättsandel minskades med morgongåvans värde, vilket i praktiken beräknades på så sätt att kvinnans giftorättsandel blev hälften av mannens. Enligt stadsrätten hade emellertid makarna lika giftorätt. Stiftandet av 1734 års lag innebar inte några större förändringar på denna punkt. Skillnaden mellan stads- och landsrätten behölls. I enlighet med 1734 års lag gick den som var vållande till äktenskapsskillnaden miste om sin giftorätt, med undantag för visst underhåll. Då båda makarna var vållande fick den bäst lämpade sitta kvar i boet tillsammans med barnen. Denne make var då skyldig att förse den andre med nödigt underhåll. För fall då makarna var lika lämpade stadgade lagen i princip att mannen hade företräde. Inte förrän år 1845 kom en ny lag som gav män och kvinnor lika giftorätt såväl på landet som i städerna. Genom en lag från år 1898 reducerades giftorätsreglerna till att endast omfatta det makarna under äktenskapet förvärvat på annat sätt än genom arv.¹⁵

Mannen har historiskt sett haft ansvaret för förvaltningen av det gemensamma boet samt även för hustruns enskilda egendom. Kvinnan saknade helt enkelt rätt att förfoga över sin egendom utan mannens samtycke. Genom 1734 års lag erhöll hustrun testationsrätt samt i och med en lagändring år 1874 en rätt att råda över egendom som hon själv förvärvat genom arbete. Kvinnan fick även själv förvalta egendom om detta föreskrevs i äktenskapsförord, gåvobrev eller testamente. Först genom GB:s ikraftträdande år 1921 blev man och hustru jämställda i förvaltningshänseende.¹⁶

Enligt GB var make skyldig att vårda sitt giftorättsgods så att det inte otillbörligen minskades till den andre makens nackdel. Om make misskötte

¹⁵ Teleman s. 17 f.

¹⁶ Teleman s. 19.

sin vårdnadsplikt så att hans giftorättsgods väsentligen minskats kunde den andre maken bli berättigad till vederlag vid bodelningen.¹⁷

I 1920 års GB förekom inga bestämmelser om jämkning vid äktenskapsskillnad. Emellertid kunde andra regler beträffande ekonomiska påföljder i viss mån tillämpas som bodelningskorrektiv. Om äktenskapet exempelvis upplösts med anledning av att ena maken grovt kränkt den andre kunde den kränkte maken få rätt till skadestånd, men även till att överta bohag och andra lösören.¹⁸

2.2 Allmänt

Makars ekonomiska förhållanden regleras i ÄktB 6–13 kap. Vid äktenskapets ingående erhåller varje make giftorätt i den andres makens egendom. Detta innebär inte att make får äganderätt till en viss andel i den andre makens tillhörigheter. Giftorätten skulle kunna definieras som en latent fordringsrätt i den andre makens egendom, vilken ger make rätt till hälften av den andra makens giftorättsgods vid en framtida bodelning. Makes giftorätt innebär en viss vårdplikt samt även en del inskränkningar i den fria dispositionsrätten över giftorättsgodset.¹⁹

För fall då ena maken uppsåtligt tar den andre makens liv eller på särskilt sätt medverkar till sådan gärning, eller genom vissa andra grova våldsbrott orsakar andre makens död, går förstnämnda makes giftorätt förlorad. Även rätten för den efterlevande maken att få behålla sitt giftorättsgods i enlighet med ÄktB 12 kap. förverkas, ÄktB 12 kap. 2 § 2 st.²⁰ Nämda lagrum hänvisar till ÄB 15 kap. 1 och 3 §§. Vid tillämpningen av ÄB:s regler blir inte arvsrätten förverkad då make avlidit p.g.a. misshandel, om gärningsmannens uppsåt enbart omfattat misshandeln och inte själva dödandet. Motsvarande måste sålunda gälla för giftorätten. Förutsättningarna för förverkande saknas även då make handlat i nödvärn och därigenom förorsakat att den andre maken avled. Då ÄB 15 kap. stadgar förverkande också för medverkan till brottet förlorar make, som med råd eller dåd främjat handlingen som berövade den andre maken livet, sin giftorätt. Rent straffrättsligt har i sådana lägen den medverkande maken gjort sig skyldig till anstiftan eller medhjälp. Samtycke eller förlåtelse från den avlidne makens sida befriar inte från förverkande.²¹ Betydelsen av ett förverkande är att efterlevande make förlorar rätten att få del i sin makes giftorättsgods. Detta innebär att den avlidnes egendom direkt tillfaller dennes arvingar eller testamentstagare, medan den efterlevande makens giftorättsgods skall delas lika mellan de båda sidorna.²² Förverkande sker

¹⁷ Teleman s. 27 f.

¹⁸ Tottie (1990) s. 412.

¹⁹ Carlén-Wendels s. 1.

²⁰ Teleman s. 29.

²¹ Tottie (1990) s. 442.

²² Tottie (1990) s. 443.

omedelbart, vilket medför att det inte krävs någon lagakraftvunnen dom på att den efterlevande maken fällts till ansvar för brottet. Huruvida förverkande inträtt borde därför teoretiskt sett kunna prövas direkt i bodelningsförfarandet av en bodelningsförrättare. Skulle klander uppkomma bör detta kunna tas upp av domstolen i en civil rättegång. Noteras bör att giftorätten inte förverkas då make handlat under inflytande av sådan själslig abnormitet som avses i BrB 30 kap. 6 §, d.v.s. sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet som är av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.²³

2.3 Egendomsförhållanden under äktenskapet

Enligt ÄktB 1 kap. 3 § råder varje make över sin egendom och svarar för sina skulder. En grundsats i svensk rätt är att egendom ägs av den vars pengar använts vid förvärvet, oavsett vem som rent faktiskt gjort inköpet eller vem som brukat föremålet.²⁴ Praxis har dock under senare år visat en benägenhet att även ta hänsyn till om det av omständigheterna vid köpet kan dras slutsatsen att makarna avsett att göra ett gemensamt förvärv. I sådana fall anses *dold samäganderätt* föreligga.²⁵ Se vidare nedan under kap. 2.3.2.

Vad gäller makes *faktiska* äganderätt till egendom finns det enligt Agell endast en bestämmelse härom, nämligen ÄktB 6 kap. 3 §. Denna paragraf rör medel som ena maken p.g.a. sin underhållsskyldighet lämnat till den andre maken. Om de överlämnade tillgångarnas ändamål var att tillgodose den mottagande makens personliga behov blir de den nyss nämnda makens egendom. E contrario följer att om pengarna lämnats för att tillgodose makarnas gemensamma behov, förblir den överlämnande maken ägaren.²⁶

2.3.1 Giftorättsgods och enskild egendom

Huvudregeln är att all egendom utgör giftorättsgods oavsett om den förvärvats före eller under äktenskapet.²⁷ I rättspraxis har till och med uppbyggnaden ersättning av olycksfallsförsäkring ansetts vara giftorättsgods trots att ersättningen inrymt kompensation för framtida inkomstbortfall.²⁸ Egendom kan göras enskild dels genom att makarna avtalar därom i ett äktenskapsförord, dels genom att ägaren förvärvar egendomen i fråga genom gåva, arv eller förmånstagarförordnande med villkor om att den ska vara mottagarens enskilda egendom, ÄktB 7 kap. 2 §. Enskild egendom utmärks av att den inte blir föremål för delning vid en skilsmässa. Dock kan makar som är ense därom behandla enskild egendom som giftorättsgods vid

²³ Tottie (1990) s. 442 f.

²⁴ Carlén-Wendels s. 2.

²⁵ Teleman s. 31.

²⁶ Agell (1995) s. 64.

²⁷ Teleman s. 47.

²⁸ Teleman s. 49.

bodelningen enligt ÄktB 10 kap. 4 §.²⁹ Skillnaden mellan de olika typerna av enskild egendom är att ett äktenskapsförord kan ändras genom ett nytt äktenskapsförord, medan en utomstående persons villkor oftast är bindande för makarna. Om nämnda person lämnar sitt samtycke därtill torde dock egendomens rättsliga karaktär kunna ändras. En annan olikhet är att egendom som blivit enskild genom villkor inte kan bli föremål för jämkning i enlighet med ÄktB 12 kap. 3 §. Detta är däremot möjligt vad gäller egendom reglerad i äktenskapsförord.³⁰

Äktenskapsförord skall enligt ÄktB 7 kap. 3 § upprättas skriftligen och undertecknas av makarna. Avtalet skall även registreras hos tingsrätten. Ett äktenskapsförord som slutits mellan blivande makar gäller från äktenskapets ingående om det inges till domstolen inom en månad från det att äktenskapet ingicks. I annat fall gäller det först från och med den dag då det inkommer till tingsrätten. Äktenskapsförord kan enligt svensk rätt inte vara tidsbegränsade på så sätt att avtalet om enskild egendom endast gäller om makarna skiljer sig.³¹ I dansk familjerätt finns däremot för närvarande tre egendomslag av betydelse för äktenskapsreglerna, nämligen egendomsgemenskap³², fullständigt enskild egendom och ”skilmäso-enskild egendom”, 15 § 1 st. och 28 § ÆrL. Skillnaden mellan de båda typerna av enskild egendom är att ”skilmissesæreje” omvandlas till egendomsgemenskap om en av makarna avlider.³³ Precis som i Sverige förekommer det i norsk rätt enbart en gränsdragning mellan egendomsgemenskap och enskild egendom.³⁴

Om inte annat föreskrivits i äktenskapsförordet respektive villkoret är sådan egendom som träder istället för den enskilda egendomen, s.k. surrogat eller substitut, också enskild egendom enligt svensk lagstiftning. Avkastning av sådan egendom får däremot status av giftorättsgods, ÄktB 7 kap. 2 §. Även värdeökning av enskild egendom förblir enskild.³⁵ Viss tveksamhet kan emellanåt förekomma beträffande huruvida egendom i enlighet med surrogationsregeln skall ses som makes enskilda, då den förvärvats med hjälp av en mindre insats av enskild egendom jämte ett större lån.³⁶ I NJA 1978 s.526 medförde en kontantinsats på 20 000 kronor, vilken bestod av enskild egendom, att hela den förvärvade tomträtten blev enskild trots att resterande köpesumma på 119 000 kronor utgjordes av ett lån. Förhållandet mellan kontantinsats och lånedel ansågs av samtliga instanser vara normalt.

²⁹ Carlén-Wendels s. 6.

³⁰ Carlén-Wendels s. 6 ff.

³¹ Teleman s. 52.

³² Formuefælleskab, d.v.s. egendomsgemenskap, motsvarar det svenska institutet giftorättsgods. Beteckningen används även i Norge. Tidigare var beteckningen dock felleiseie i norsk rätt, men då Ekteskapslovutvalget menade att detta var missvisande på så sätt att det kunde uppfattas som om makarna ägde egendomen gemensamt genomfördes en ändring. Se Ot prp nr 28 s. 51.

³³ Rasmussen s. 155.

³⁴ Holmøy och Lødrup s. 149 ff.

³⁵ Carlén-Wendels s. 7.

³⁶ Agell (1995) s. 87.

I övrigt gäller emellertid att endast om det ena egendomslaget klart dominerar skall den förvärvade tillgången anses vara enskild egendom respektive giftorättsgods i sin helhet.³⁷ När enskild egendom används för att förbättra giftorättsgods kvarstår giftorättsskaraktern. Motsvarande gäller då giftorättsgods begagnas för att bättra på enskild egendom. Egendomen förblir då enskild, dock med vissa begränsningar. För det första innehåller ÄktB 7 kap. 2 § mycket klara regler om hur enskild egendom uppkommer, vilket innebär att den enskilda egenskapen endast borde kunna behållas vid mindre insatser av giftorättsgods. För det andra gäller att om en make utan den andre makens samtycke, inom tre år innan en talan om äktenskapsskillnad väcktes, i inte obetydlig omfattning har minskat sitt giftorättsgods t.ex. genom förbättringar av sin enskilda egendom, erbjuder ÄktB 11 kap. 4 § möjlighet till kompensation till den förfördelade maken.³⁸ Jag återkommer till denna kompensationsrätt nedan under kapitel 2.4.2.

Vad beträffar sammanblandning av giftorättsmedel med enskilda medel på ett bankkonto visar NJA 1992 s. 773 att den enskilda egendomen i dylika fall kan övergå till att bli giftorättsgods. I nämnda fall satte ena maken in enskilda medel på ett av makarnas gemensamma transaktionskonton, på vilket makarna även satte in sina löner. HD menade att insättandet av de enskilda medlen i sig inte medförde att medlen förlorade sin karaktär. Den enskilda egendomen förvandlades till giftorättsgods i och med det att båda makarna löpande använde kontot för familjens in- och utbetalningar samt p.g.a. det faktum att makarna inte höll isär de skilda medelsslagen. Viktigt att notera är enligt Teleman att varje enskilt sammanblandningsfall måste bedömas individuellt.³⁹

2.3.2 Samäganderätt

Makar som gemensamt förvärvar egendom innehar denna med samäganderätt. Sådant öppet redovisat och allmänt iakttagbart samägande kallas *reell samäganderätt*.⁴⁰ Samäganderätten regleras i SamägL. Enligt 1 § SamägL är huvudregeln att då två eller flera samfällt äger fast eller lös egendom, är lotterna lika stora där inget annat förhållande kan visas. Institutet samäganderätt innebär dock inte i sig att vardera maken äger hälften var. Varje samägare har rätt till en andel, vilken bestäms av dennes insats. Även samägd egendom kan utgöra såväl giftorättsgods som enskild egendom.⁴¹

Enligt 19 § 2 st. SamägL finns vissa särskilda bestämmelser beträffande egendomsförhållanden som rör makar.⁴² Ett exempel härvid är ÄktB 13 kap.

³⁷ Eriksson s. 16.

³⁸ Teleman s. 64.

³⁹ Teleman s. 65.

⁴⁰ Prop. 1986/87:1 s. 58.

⁴¹ Carlén-Wendels s. 3.

⁴² Walin (2000) s. 15.

5 § som stadgar att om en bodelning har lett till att en fastighet har delats så att makarna fått skilda andelar, utan att villkor om utbrytning uppställts i bodelningshandlingen, innehar makarna fastigheten med samäganderätt.

I fall då endast en av makarna utåt sett står som ägare till viss egendom, men där båda makarna egentligen är att anses som ägare, talas om *dold samäganderätt*.⁴³ Alltsedan ikraftträdandet av 1920 års GB har det ansetts kunna uppkomma samäganderätt för makar till bohag.⁴⁴ HD har när det gäller gemensamt bohag vid ett antal tillfällen⁴⁵ sett förbi de allmänna förmögenhetsrättsliga reglerna om äganderätt, och vid bedömningen av om samäganderätt föreligger tagit hänsyn till hur den ekonomiska gemenskapen mellan makarna tett sig i övrigt. Numera torde det räcka att makarna delat utgifterna mellan sig på så sätt att den ena maken svarat för hushållsinköpen, medan den andre svarat för inköp av kapitalvaror, för att samäganderätt skall kunna uppkomma.⁴⁶

HD:s praxis har uppvisat ett antal gemensamma omständigheter då dolt samägande till fastighet har ansetts föreligga. Dels har köpet skett för att bereda makarna en gemensam bostad, dels har den dolde samägaren gjort ett ekonomiskt tillskott av någon form som har möjliggjort eller åtminstone underlättat förvärvet. Det är också en förutsättning att den formella förvärvaren insett eller kan antas ha insett att tillskottet gjordes för ägande, NJA 1981 s. 693. En gemensam partsvilja om samägande krävs sålunda. Det är en omdiskuterad fråga huruvida en presumtion för en sådan gemensam partsavsikt kan uppställas. Innehållet i rättspraxis får emellertid numera anses ge uttryck för ståndpunkten att då ovan angivna omständigheter är för handen kan en tyst överenskommelse om samägande presumeras. Utgångspunkten måste härvid vara situationen vid förvärvet.⁴⁷ Det fordras inte att den ekonomiska prestationen består av ett direkt tillskjutande av pengar från den dolde samägaren, vilket förarbetena⁴⁸ till ÄktB anger som ett typiskt fall. I NJA 1980 s. 705 utgörs exempelvis den dolde ägarens insatser av förmedling av ett lån och en borgensförbindelse, samt av förvärvsarbete. Svea Hovrätt har dessutom uttalat att även om ett fastighetsköp skett utan direkta tillskott från ena makens sida måste dennes månatliga bidrag till familjens ekonomi vara en betydelsefull förutsättning för fastighetsköpets finansiering på sikt.⁴⁹ Även i ett sådant fall kan med andra ord samäganderätt föreligga. Då makarna uttryckligen gjort upp om att fastigheten skall vara den enas egendom bör ett ekonomiskt tillskott från andre maken ses som en vanlig försträckning.⁵⁰

⁴³ Prop. 1986/87:1 s. 58.

⁴⁴ Walin (2000) s. 16.

⁴⁵ Se exempelvis NJA 1992 s. 163.

⁴⁶ Ryrstedt s. 66 och 90.

⁴⁷ Ryrstedt s. 91.

⁴⁸ Se prop. 1986/87:1 s. 58 f.

⁴⁹ Svea Hovrätt i dom 1986-10-13 DT 40.

⁵⁰ Teleman s. 34.

I Norge har Høyesterett tillerkjent make samäganderätt som inte bidragit ekonomiskt till förvärvet av den gemensamma bostaden, men som underlättat den andre makens inkomstgivande arbete genom sitt hushållsarbete.⁵¹ Denna variant av samäganderätt kallas vanligen "husmorsamei" och är sedan år 1991 lagfäst i 31 § 2-3 st. EL.⁵² De danska domstolarna i sin tur är emellertid inte lika benägna att acceptera diverse typer av samäganderätt.⁵³ Samäganderätt mellan makar förutsätter enligt dansk rätt normalt att detta är avtalat eller klart avsett.⁵⁴

Observeras bör att för verkan mot tredje man, krävs enligt svensk rätt att en lagakraftvunnen dom på dold samäganderätt föreligger. I annat fall är den dolde ägarens anspråk inte skyddat i förhållande till den formella ägarens borgenärer vid konkurs eller utmätning. Dold samäganderätt kan genom avtal förvandlas till öppen. Ett sådant avtal kallas emellanåt för "insättandeförklaring" då den dolde ägaren har en obligationsrättslig äganderätt, d.v.s. en rätt att bli insatt som delägare.⁵⁵ Ett exempel då vikten av en insättandeförklaring eller en dom på samäganderätt åskådliggörs, rör den i ÄktB 11 kap. 8 § lagfästa övertaganderätten av makarnas gemensamma bostad. Förekomsten av dold samäganderätt medför ju vid nämnda övertagande att den övertagande maken inte skall betala lösen för den del av den gemensamma bostaden som denne redan anses äga.⁵⁶ Beträffande övertaganderätten se kap. 2.4.1.2.

Ett samäganderättsanspråk kan gå förlorat då den dolde samägaren håller sig passiv till den grad att den formella ägaren får uppfattningen att förstnämnda ägare inte har några önskemål om samägande.⁵⁷ Även genom att den dolde ägaren efterskänker sitt anspråk kan detta gå förlorat. Viktigt att uppmärksamma är att en eftergift till förmån för den andra maken är att betrakta som en gåva mellan makar och måste följaktligen registreras för att erhålla sakrättsligt skydd.⁵⁸ Beträffande gåva mellan makar se kap. 5.

Det bör noteras att samäganderättsanspråk kan framställas även efter den ena makens död, exempelvis från medarvingar eller testamentstagare gentemot den efterlevande maken vid arvskiftet. Rent teoretiskt skulle samäganderättsanspråk också kunna framställas vid ett eventuellt efterarv, såvida ett sådant anspråk vid denna tidpunkt inte är att anse som preskriberat.⁵⁹

⁵¹ Rt 1975 s. 220.

⁵² Ryrstedt s. 92.

⁵³ Silfverberg s. 114 f.

⁵⁴ Taksøe-Jensen (1990) s. 69 f.

⁵⁵ Teleman s. 36.

⁵⁶ Agell (1985) s. 134 f.

⁵⁷ För en utförligare redogörelse se Walin (2000) kap IV.

⁵⁸ Walin (2000) s. 88 f.

⁵⁹ Walin (2000) s. 51.

2.4 Delningsregler vid äktenskapsskillnad

Huvudregeln i svensk rätt är att makarnas nettogiftorättsgods skall delas lika vid äktenskapets upplösning. Även i dansk och norsk rätt är likadelningsprincipen huvudregel, 16 § 2 st. ÆrL och 58 § EL.⁶⁰ Fördelningen av makarnas egendom sker genom bodelning, ÄktB 9 kap. 1 §. Den avgörande tidpunkten för vad som ska ingå i bodelningen utgörs enligt ÄktB 9 kap. 2 § av den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes. Vad make därefter förvärvar ingår alltså inte i bodelningen. Däremot skall avkastning av giftorättsgods beaktas ända fram till bodelningsdagen.⁶¹ I bodelningen skall endast nettotillgångar ingå. Med detta avses den del av respektive makes giftorättsgods som finns kvar efter att avdrag gjorts för dennes skulder.⁶² Norsk rätt föreskriver särskilda regler för gäldstäckning i fall då make har enskild egendom. I 58 § 3 st. EL stadgas att för make som har enskild egendom eller håller medel utanför bodelningen i enlighet med 59 § gäller följande beträffande avdrag för skulder i egendom som tillhör egendomsgemenskapen:

- a. För skuld som make ådragit sig vid förvärv eller värdeökning av egendomsgemenskapsföremål kan full gäldstäckning ske.
- b. För skuld som make ådragit sig vid förvärv eller värdeökning av enskild egendom eller föremål som hålles utanför bodelningen enligt 59 § kan avdrag ske endast när den enskilda egendomen och skevdelningsmedlen inte räcker till för att täcka skulderna. Motsvarande gäller för skuld som make ådragit sig vid förvärv eller värdeökning av egendom som inte ingår i bodelningen enligt 61 § a eller c, eller vid otillbörligt handlande i förhållande till den andra maken.
- c. För annan skuld kan avdrag göras till viss del.⁶³

I dansk lag stadgas att om riktigheten av en skuld som ena maken uppger sig ha bestrids av den andra maken, avgör domstolen om skulden skall tas med i beräkningen eller inte, 65 § 2 st. SkL.

Huvudregeln i svensk rätt är att gäldstäckning skall ske med hjälp av medlen i giftorättsgodset. För fordringar mot make som är förenade med särskild förmånsrätt i makens enskilda egendom kan täckning ur giftorättsgodset emellertid endast fås i den mån betalning inte kan erhållas ur den enskilda egendomen. Motsvarande gäller för skulder som make ådragit sig p.g.a. underhåll eller förbättring av sin enskilda egendom eller som på annat sätt går att hänföra till denna, ÄktB 11 kap. 2 § 1-2 st. Vad som sägs om enskild

⁶⁰ Vad gäller norsk rätt är utgångspunkten numera att en skevdelning genomförs, trots att likadelningsprincipen fortfarande sägs vara huvudregeln. Se vidare beträffande den norska skevdelningsregeln i kap. 2.4.5.1.

⁶¹ Carlén-Wendels s. 23.

⁶² Carlén-Wendels s. 28.

⁶³ Holmøy och Lødrup s. 350.

egendom gäller enligt tredje stycket även för sådan rättighet som enligt ÄktB 10 kap. 3 § inte skall ingå i bodelningen.⁶⁴

Sedan avdrag för skulder och en sammanläggning av giftorättsgodset gjorts skall som ovan nämnts en likadelning genomföras, ÄktB 11 kap. 3 §. Grunden för den nordiska likadelningen är den ekonomiska gemenskap som äktenskapet innebär.⁶⁵ Från bodelningen får varje make i skälig omfattning undanta kläder och andra föremål som maken uteslutande har till sitt personliga bruk samt även personliga presenter, ÄktB 10 kap. 2 §. Observeras bör att ett föremål inte kan anses vara personlig egendom endast av den anledningen att enbart den ena maken använder föremålet. Egendomen i fråga skall till art och ändamål blott fylla ägarens behov, exempelvis smycken, kläder, glasögon, läroböcker, armbandsur och rakapparater.⁶⁶ Vad gäller dyrare hobbyartiklar, t.ex. värdefull fotoutrustning, bör sådana ingå i bodelningen, i vart fall om den andre maken annars skulle bli märkbart missgynnad.⁶⁷ Familjeporträtt och släktfotografier bör kunna hållas utanför bodelningen då dylika föremål i regel saknar marknadsvärde.⁶⁸ I norska EL 61 § a. finns en uttrycklig regel om att make är berättigad att från bodelningen undanta ”familiebilder og familiepapirer”.⁶⁹ Dansk rätt föreskriver enbart att make har rätt att innan bodelningen ta ut föremål för personligt bruk ur boet, 68 a § SkL.⁷⁰

Bodelning kan även genomföras under äktenskapet. (Se kapitel 2.5) Detta är ofta ett sätt att förhindra att vissa tillgångar i framtiden tas i anspråk av ägarmakens borgenärer eller att åstadkomma en skattefri gåva.⁷¹ Realiserandet av giftorätten medför inte några skatterättsliga konsekvenser, vilket innebär att makes förvärv vid bodelningen inte är skattepliktigt.⁷²

Då det som realiserar vid äktenskapets upplösning är en makes fordran i den andre makens giftorättsgods behöver normalt ingen bodelning ske då sådan egendom inte förekommer. I vissa fall är exempelvis all giftorätt utesluten genom äktenskapsförord. Emellertid finns det undantagsfall när bodelning måste genomföras trots att ingen giftorätt föreligger. Sådana situationer är för handen då make begär att få överta bostad eller bohag från den andre maken, vilket måste ske genom bodelning, samt i fall då makarna kommer överens om att deras enskilda egendom ska bodelas som om den vore giftorättsgods i enlighet med ÄktB 10 kap. 4 §.⁷³

⁶⁴ Tottie (1990) s. 341 f.

⁶⁵ NOU 1987:30 s. 79.

⁶⁶ Teleman s. 79 f.

⁶⁷ SOU 1964:35 s. 255.

⁶⁸ Wallin s. 45.

⁶⁹ Teleman s. 79.

⁷⁰ Nielsen s. 158.

⁷¹ Carlén-Wendels s. 13 ff.

⁷² Teleman s. 26.

⁷³ Carlén-Wendels s. 14.

2.4.1 Innebörden av ”särskild egendom” samt ”bostad och bohag”

ÄktB särreglerar även viss annan egendom än personliga saker med hänsyn till de individuella föremålen karaktär. Vad som här avses är ”särskild egendom” samt ”bostad och bohag”.

2.4.1.1 Särskild egendom

Enligt ÄktB 10 kap. 3 § 1 st. omfattar särskild egendom sådana rättigheter som inte kan överlåtas eller är av personlig art. Som huvudregel skall dessa ingå i bodelningen.⁷⁴ Undantag föreligger om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten i fråga att bli föremål för delning.⁷⁵ Som nedan framgår gäller nämnda huvudregel inte för vissa pensioner vid bodelning p.g.a. ena makens dödsfall. En likadelning av pensionsrätter kan vanligtvis enbart ske då båda makarna är i livet.⁷⁶ Belysande exempel på särskild egendom är följande:

- upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk,
- patenträtt,
- rätt till folkpension, ATP, statlig och privat tjänstepension samt rätt till pension av SPP-försäkring avseende privat tjänstepension.⁷⁷

Av andra stycket nämnda paragraf framgår att rätt till pension, som en efterlevande make har vid *bodelning med anledning av ena makens död*, inte skall ingå i bodelningen om pensionsrätten grundar sig på pensionssparavtal enligt lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande. Detsamma gäller en rätt till pension som den efterlevande maken har på grund av en försäkring, om det belopp som skall betalas ut skall beskattas som inkomst. Vid bodelning med anledning av ena makens död är alltså huvudregeln att en pensionsrätt faller utanför delningen.⁷⁸

Vid *bodelning med anledning av äktenskapsskillnad* skall en rätt till pension som någon av makarna har p.g.a. pensionssparavtal enligt lagen om individuellt pensionssparande helt eller delvis undantas från bodelningen, om det med hänsyn till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att hela pensionsrätten ingick, ÄktB 10 kap. 3 § 3 st. Motsvarande gäller för pensionsförsäkring. Då pensionsrätten grundas på en försäkring krävs dock för regelns tillämpning att de belopp som skall betalas ut beskattas som inkomst. En förutsättning är också att försäkringen avser rätt till ålderspension eller sjukpension, ÄktB 10 kap. 3 § 3 st. 1 p, eller efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av

⁷⁴ Ryrstedt s. 425 ff.

⁷⁵ Carlén-Wendels s. 10.

⁷⁶ Ryrstedt s. 427.

⁷⁷ Teleman s. 68 ff.

⁷⁸ Ryrstedt s. 425.

pensionen föreligger vid bodelningen, ÄktB 10 kap. 3 § 3 st. 2 p. Sistnämnda begränsning innebär att tredje stycket andra punkten endast kan bli tillämplig i fall när någon av makarna har rätt till efterlevandepension efter en tidigare avliden person, exempelvis en bortgångna förälder eller make från ett tidigare äktenskap.⁷⁹ Tidigare beaktades även äktenskapets längd vid bedömningen av om en pensionsrätt skulle ingå i bodelningen eller inte. Dock kan ju den make som vid bodelning efter ett kortvarigt äktenskap äger mest giftorättsgods genom åberopande av ÄktB 12 kap. 1 § 1 st. få behålla sina pensionsrättigheter.⁸⁰

Formuleringen ”makarnas ekonomiska förhållanden” i ÄktB 10 kap. 3 § 3 st. innefattar bl.a. hur makarna har sitt pensionsskydd ordnat samt hur stort värde pensionsrätten innebär i förhållande till makarnas övriga nettotillgångar. Är pensionsrättigheten av litet värde torde det sällan vara oskäligt att låta den ingå i bodelningen. Däremot är det inte självklart att jämkning enligt ÄktB 10 kap. 3 § 3 st. skall ske så fort pensionsrätten är av stort värde.⁸¹ Jämkningsregeln bör i enlighet med förarbetena främst aktualiseras då makarna är relativt ekonomiskt likställda, men då den ena maken har ett privat pensionsskydd och den andre maken har pensionsskydd genom pensionsrättigheter intjänade inom det allmänna pensionssystemet och tjänstepensionssystemet.⁸² Då sistnämnda rättigheter inte ingår i bodelningen kan det förefalla oskäligt att låta den privata pensionsrätten omfattas av likadelningen.

Enligt ÄktB 10 kap. 4 § 3 st. kan makar komma överens om att en sådan rätt till pension som avses i 3 § 3 st. inte skall ingå i bodelningen. Även om en sådan uppgörelse innebär att den ena maken förvärvar mer av den andre makens giftorättsgods än vad denne hade erhållit vid en likadelning, ses överenskommelsen inte som en eftergift. Makar kan dessutom avtala om att pensionsrätten endast delvis skall ingå i bodelningen.⁸³

2.4.1.2 Bostad och bohag

Beträffande bostad och bohag avses med bostad makarnas gemensamma permanenta bostad oavsett om denna utgörs av fast egendom eller av en lägenhet. Det ska röra sig om makarnas stadigvarande hemvist. Till bohag räknas bl.a. möbler, hushållsmaskiner, TV och annat inre lösöre som är avsett för familjens bruk. Undantag görs för föremål som är uteslutande till för ena makens bruk samt för egendom avsedd för fritidsändamål, ÄktB 7 kap. 4 §. Den make som bäst behöver makarnas gemensamma bostad och bohag har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott om ett sådant övertagande med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt, ÄktB 11

⁷⁹ Prop. 1997/98:106 s. 63 f.

⁸⁰ Prop. 1997/98:106 s. 65.

⁸¹ Teleman s. 77.

⁸² SOU 1995:8 s. 91 f.

⁸³ Prop. 1997/98:106 s. 66.

kap. 8 §.⁸⁴ Då värdet av lotten inte räcker till är en förutsättning för övertagande att den behövande maken kan kompensera ägarmaken genom ersättning i form av pengar istället för med giftorättsgods.⁸⁵ Om värdet av egendomen är ringa krävs ingen avräkning. Övertaganderätten gäller emellertid inte om egendomen utgör den andra makens enskilda genom villkor, ÄktB 11 kap. 8 §.⁸⁶

Vid behovsprövningen beträffande vilken make som bäst behöver den gemensamma bostaden skall hänsyn tas till samtliga föreliggande omständigheter. Exempel på faktorer som skall beaktas är det faktum att ena maken har möjlighet att skaffa bostad på annat håll, att ena maken kommer att erhålla ensam vårdnad om barnen, makes hälsa och ålder samt även avståndet till makes arbetsplats. En förutsättning för övertagande är vidare att övertagandet även med hänsyn till omständigheterna i övrigt anses skäligt. Med detta åsyftas att andra förhållanden än själva bostadsbehovet måste tas med i avvägningen. Att bostaden tidigare utgjort ena makens föräldrahem kan exempelvis tala emot ett övertagande. Då bostaden utgör ena makens enskilda egendom bör vidare beaktas hur lång tid som gått sedan ett eventuellt äktenskapsförord upprättades och vad som då kan antas ha varit makarnas syfte därmed. Vad gäller hyresrätter kan t.ex. den omständigheten att ena maken har en svagare anknytning till lägenheten än den andre ha betydelse. Vid behovsprövningen skall också beaktas att den make som övertar bostaden även kommer att behöva överta det bohag som är nödvändigt för att bostaden skall kunna nyttjas på ett rimligt sätt. Dessutom bör den make som skall ha barnen stadigvarande boende hos sig erhålla det bohag som krävs för att barnen skall få en känsla av kontinuitet. Kontinuitet i boendet är ett av ändamålen bakom övertaganderätten.⁸⁷

Enligt norsk rätt gäller att då särskilda skäl föreligger kan en make i överensstämmelse med 67 § EL utan hänsyn till de egentliga ägandeförhållandena kräva att överta:

- a. fast egendom eller andel av fast egendom som uteslutande eller huvudsakligen har tjänat till gemensam bostad, såvida den inte utgör arvgods eller gåva från den andre makens släktingar eller den andre maken har ”odelsrätt” till egendomen,
- b. andel i bostadsrättsförening,
- c. hyreskontrakt, eller
- d. vanligt bohag i det gemensamma hemmet.

Även enligt 62 § EL kan en make ges rätt att överta bohag när särskilda skäl talar därför. Denna rätt gäller oavsett vem som egentligen äger föremålet men får emellertid stå tillbaka om det är nödvändigt för den andre makens

⁸⁴ Carlén-Wendels s. 10.

⁸⁵ Ryrstedt s. 230 f.

⁸⁶ Tottie (1990) s. 389.

⁸⁷ Tottie (1990) s. 395 ff; SOU 1964:35 s. 282.

gäldstäckning.⁸⁸ Trots att ena maken övertagit den gemensamma bostaden kan den andre maken tillerkännas bruksrätt till densamma om det finns särskilda skäl, 68 § 1 st. EL.⁸⁹

De danska lagstiftarna har utformat en regel om övertaganderätt i 70 a § 2 st. SkL. I överensstämmelse härmed gäller följande. Kräver makarna att få samma egendom på sin lott skall den make som faktiskt äger egendomen i fråga ha företrädesrätt. Undantag gäller dock beträffande:

1. fast egendom som uteslutande eller i huvudsak bedöms vara familjens bostad, såvida bostaden är av väsentlig betydelse för andre maken med hänsyn till hemmets upprätthållande,
2. fast egendom som tjänat som familjens sommarbostad, om bostaden är av väsentlig betydelse för andre maken,
3. förvärvsverksamhet, för det fall att verksamheten uteslutande eller åtminstone i det väsentligaste drivits av den andre maken,
4. arbetsredskap, såvida detta kan anses rimligt med hänsyn till fortsättandet av den verksamhet till vilka redskapen tillhör, samt
5. gemensamt bohag och annat lösöre i den mån detta kan anses rimligt med hänsyn till upprätthållandet av hemmet eller då föremålen i fråga särskilt har tjänat den andre makens behov.⁹⁰

2.4.2 Rådighetsinskränkningar

För att övertaganderätten ska få en reell innebörd är det ett måste att ägaren av egendomen förhindras att avhända sig eller disponera över egendomen till nackdel för den andra maken.⁹¹ Huvudregeln i svensk rätt är ju som tidigare omtalats att varje make råder över sin egendom. Ett antal rådighetsinskränkningar förekommer dock i ÄktB 7 kap. 5 §. Häri framgår att make inte utan den andre makens samtycke får avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta *fast egendom* som utgör makarnas gemensamma bostad. Inte heller får make utan den andre makens samtycke avhända sig, pantsätta, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta *annan egendom* som utgör makarnas bostad, eller avhända sig eller pantsätta makarnas gemensamma bohag. Rådighetsinskränkningarna gäller oavsett om det rör sig om giftorättsgods eller enskild egendom. När det gäller egendom som gjorts enskild genom villkor kan dock alltid ägaren råda fritt över den, ÄktB 7 kap. 5 § 2 st. Trots denna undantagsregel omfattas egendom som trätt i nyss nämnda egendoms ställe av rådighetsinskränkningarna.⁹²

⁸⁸ Holmøy och Lødrup s. 401.

⁸⁹ Holmøy och Lødrup s. 430 ff.

⁹⁰ Godsk Pedersen s. 91 ff.

⁹¹ Carlén-Wendels s. 10.

⁹² Teleman s. 26 f.

Dansk och norsk lagstiftning innehåller liknande bestämmelser vad gäller rådighetsinskränkningar. I Danmark har varje make enligt 16 § 1 st. ÆrL som huvudregel rådighet över sin egendom. Undantagsbestämmelser finns i 17-29 §§ ÆrL. Make är enligt 17 § skyldig att utöva sin rådighet över egendomsgemenskapsföremål så att de inte på ett otillbörligt sätt minskar i värde till nackdel för den andre maken. I överensstämmelse med 18 § får make inte utan samtycke från den andre maken avhända, uthyra, upplåta med nyttjanderätt eller pantsätta fast egendom, som utgör makarnas gemensamma bostad eller som den andra makens förvärvsverksamhet är knuten till. Inte heller får make utan samtycke avhända eller pantsätta lösöre som ingår i egendomsgemenskapen, om det tillhör det gemensamma hemmet, utgör den andre makens arbetsredskap eller används för barnens personliga bruk, 19 § ÆrL.⁹³ Enligt norsk rätt medför äktenskapet inte någon begränsning av en makes rådighet över sin egendom, om inte annat är föreskrivet, 31 § EL. Dock stadgar 32-33 §§ samma lag att en make inte får, utan skriftligt samtycke från den andra maken, t.ex. överlåta eller pantsätta makarnas gemensamma bostad eller bohag och inte heller egendom som är inskaffad särskilt för barnens bruk.⁹⁴

2.4.3 Vederlag

Om en make utan den andre makens samtycke, inom tre år före talan om äktenskapsskillnad väcktes, i inte obetydlig omfattning har minskat sitt giftorättsgods erbjuder som ovan nämnts ÄktB 11 kap. 4 § möjligheter till kompensation till den förfördelade maken. Vederlag skall i sådana fall utgå vid bodelningen under förutsättning att den avhändande maken:

- minskat sitt giftorättsgods genom gåva till utomstående,
- använt sitt giftorättsgods till värdeökning av sin enskilda egendom, eller
- använt sitt giftorättsgods till värdeökning av sådan pensionsrätt som inte ska ingå i bodelningen.

Poängteras bör att vederlag i dessa situationer skall utgå även om syftet med dispositionerna varit fullt legitimt.⁹⁵ Vederlag utgår på så sätt att den förfördelade makens andel vid bodelningen beräknas som om den förbrukade egendomen fortfarande ingår i den avhändande makens giftorättsgods. Sistnämndas del i det sammanlagda giftorättsgodset minskas sedan i motsvarande mån.⁹⁶

Av ÄktB 13 kap. 3 § framgår att om en makes andel beräknats som om värdet av en gåva fortfarande ingick ibland tillgångarna och kan denna make inte få ut hela sin andel vid bodelningen, skall gåvotagaren återbära så stor del av dess värde som fordras för att makens rätt skall tillgodoses. Det sagda

⁹³ Taksøe-Jensen (1990) s. 109 ff.

⁹⁴ Holmøy och Lødrup s. 165, 191 och 200.

⁹⁵ Carlén-Wendels s. 34.

⁹⁶ Tottie (1990) s. 355.

gäller dock enbart om den som fått gåvan insåg eller borde ha insett att gåvan var till skada för den andre maken. Talan om återbäring skall väckas inom fem år från det att gåvan fullbordades. Om gåvan inte var fullbordad vid tiden för bodelningen får den överhuvudtaget inte göras gällande om detta skulle medföra att den andre maken inte kan få ut sin andel. Vad gäller pensionsrätter stadgar 13 kap. 4 § att har en makes andel enligt ÄktB 11 kap. 4 § 2 st. beräknats som om värdet av en pensionsförsäkring hade ingått bland tillgångarna och kan maken vid bodelningen inte få ut sin andel, är försäkringsgivaren skyldig att av försäkringstagarens tillgodohavande betala tillbaka vad som fattas. Motsvarande tillämpning ska ske beträffande tillgångar på pensionssparkonto. Återbetalning kan göras direkt till den berättigade maken.⁹⁷

Vederlagsregler förekommer även i våra grannländers lagstiftning. I Danmark tillerkänns make vederlag enligt missbruksregeln (23 § 1 st. ÆrL) samt posteringsregeln (23 § 2 st. ÆrL). *Missbruksregeln* innebär att vederlag kan krävas av en make då denne vansköter sina ekonomiska åtaganden, missbrukat sin rådighet över föremål som ingår i egendomsgemenskapen eller genom oförsvarligt beteende minskat sin del av egendomsgemenskapen. Enligt *posteringsregeln* gäller att vederlag kan utgå till förfördelad make vid varje användande av egendomsgemenskapsmedel till förvärv eller förbättring av enskild egendom eller av personliga och inte överlåtbara rättigheter. Observeras bör att vederlagskravet enligt praxis inte är beroende av att den avhändande maken handlat av illojalitet.⁹⁸ Norsk rätt i sin tur stadgar bl.a. i enlighet med 63 § EL att om en make använt egendomsgemenskapsmedel till att öka värdet på sin enskilda egendom eller på rättigheter som är undantagna från delning enligt 61 § c, kan den andre maken kräva vederlag. Detsamma gäller vid förvärv av rättigheter som nämns i 61 § b, t.ex. vissa pensioner, i den utsträckning utgifterna överstiger vad som kan anses rimligt. Det är dock upp till rätten att värdera om kravet på vederlag ska tillgodoses samt hur stort det ska vara. Poängteras bör att ett vederlagskrav endast kan göras gällande såvida inte medlen behövs för gäldstäckning. Möjlighet till vederlag finns även i 73 § EL då ena maken genom arbete eller på annat sätt medverkat till att öka den andre makens enskilda egendom. Enligt praxis tas vid bedömningen av medverkan hänsyn till både direkta tillskott av kontanter och arbete i hemmet. Såväl tillerkännandet av vederlag som fastställandet av beloppet beror på helt skönsmässiga kriterier.⁹⁹

2.4.4 Värdering av tillgångar och skulder

All egendom som skall ingå i bodelningen skall värderas. Lagtexten förbigår emellertid helt problematiken rörande värderingen av makarnas tillgångar

⁹⁷ Tottie (1990) s. 490 ff.

⁹⁸ Nielsen s. 184 ff.

⁹⁹ Holmøy och Lødrup s. 401 f, 455; Nielsen s. 192 f.

och skulder.¹⁰⁰ Frågan har med anledning härav fått lösas i rättstillämpningen, vilket resulterat i en mängd olika uppfattningar.¹⁰¹ Den uppfattning som flest ställer sig bakom är att värderingen skall hänföras till en tidpunkt så nära bodelningen som möjligt.¹⁰² Det vanligaste är därför att boet värderas i enlighet med värdena på bodelningsdagen.¹⁰³ Enligt förarbetena är en sådan värdering mest förenlig med principerna för bodelning enligt ÄktB.¹⁰⁴ Det bör betonas att nämnda regel är dispositiv. Parterna kan alltså frångå värderingsprinciperna så länge deras värdering inte strider mot borgenärernas rätt i enlighet med ÄktB 13 kap. 1 §. Då parterna har svårigheter att nå en uppgörelse beträffande värderingen bör de anlita en sakkunnig som utför värderingen åt dem. Kan makarna ändå inte enas får de ansöka om förordnade av en bodelningsförrättare. En praktisk lösning kan emellanåt vara att sälja egendomen och sedermera dela på vederlaget.¹⁰⁵

Undantag från huvudprincipen att värderingen skall baseras på de vid bodelningen aktuella värdena föreligger då make visat bristande aktsamhet vid förvaltningen av sin egendom. Enligt ÄktB 9 kap. 3 § är varje make skyldig att redovisa för sin egendom tills bodelning skall förrättas. I denna redovisningsplikt ligger även en skyldighet att förvalta sin egendom på ett omsorgsfullt sätt. Den make som förbrukar sin egendom i avsikt att undandra den andre maken egendomen i fråga, får själv bära detta bortfall. Bodelningsresultatet skall således anpassas härefter, exempelvis på så sätt att egendomen upptas till sitt äldre värde om den skall tillskiftas den oaktamme maken, och till sitt aktuella värde om den skall tillskiftas den andre maken. På motsvarande sätt skall en värdehöjning av viss egendom till följd av ena makens särskilda åtgärder, vilka kan anses utgöra mer än ordinär förvaltning, komma denna make till godo. Värdeförändring med anledning av konjunktur- eller penningvärdessvängningar skall fördelas mellan makarna. Viktigt att observera är att vissa typer av tillgångar sjunker relativt snabbt i värde även vid aktsam förvaltning, enbart p.g.a. det faktum att egendomen brukas. Ett förtydligande exempel härvid är personbilar. Den förmån som den brukande maken har faller också in under redovisningsplikten och skall följaktligen beaktas vid bodelningen.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Teleman s. 99 f.

¹⁰¹ Jur.kand Erik Lönnquist anser att värdena vid tidpunkten då boet är utrett skall vara avgörande, TSA 1967 s. 179 ff. Advokat Rolf Dillén menar att värderingen bör hänföra sig till tidpunkten för giftorättens upphörande respektive tidpunkten för dödsfallet, TSA 1967 s. 340 ff. Advokat Bo Westman har uppfattningen att värderingen tidsmässigt bör ske så nära bodelningsförrättningens genomförande som möjligt, TSA 1968 s. 25 ff. Advokat Carl-Axel Sandberg, som endast uttalar sig om bodelning med anledning av hemskillnad, menar att det är värdet den dag då hemskillnadsdomen vinner laga kraft som är bestämmande, TSA 1968 s. 141 ff.

¹⁰² Tottie (1990) s. 243 f.

¹⁰³ Walin (1984) s. 216 f, not 2.

¹⁰⁴ Prop. 1986/87:1 s. 159.

¹⁰⁵ Teleman s. 99 f.

¹⁰⁶ Tottie (1990) s. 245 f.

Även frågan om vilken princip som skall användas vid värderingen har lagstiftaren överlämnat till rättstillämpningen. Den gällande uppfattningen härom är att marknadsvärdet skall tillämpas såvida inte makarna kommer överens om annat.¹⁰⁷

2.4.5 Jämkning

2.4.5.1 Skevdelningsregeln

Såsom framgår av ÄktB 12 kap. kan likadelningsregeln frångås i ett antal olika situationer då en hälftindelning skulle vara att anse som stötande. Vid bodelning p.g.a. äktenskapsskillnad kan jämkning ske i enlighet med ÄktB 12 kap. 1 och 3 §§. En make kan enligt 1 § få behålla mer av sitt giftorättsgods än vad 11 kap. stadgar, i den mån det med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt, är oskäligt att denne lämnar hälften till den andre maken. Denna bestämmelse kallas skevdelningsregeln och innebär att den andre makens giftorättsanspråk minskas.¹⁰⁸ Makarnas personliga förhållande är helt irrelevant, vilket innebär att hänsyn inte tas till vem av makarna som vållat skilsmässan. Dock kan vissa personliga omständigheter av social karaktär beaktas såsom omständigheter i övrigt. Som exempel härpå nämner förarbetena att ena maken är handikappad, lider av en allvarlig långtidssjukdom eller har missbruksproblem och därför inte har haft samma möjlighet att förvärvsarbeta som den andra maken. Sådana fakta talar således emot jämkning.¹⁰⁹ Paragrafen är främst utformad med *kortvariga äktenskap* i åtanke, men kan även tillämpas beträffande äktenskap som bestått under lång tid. Gränsen mellan kort- och långvariga äktenskap går enligt förarbetena vid 5 år. Då makarna sammanbott före äktenskapets ingående får denna tid räknas in i femårsperioden. Innan tidsperioden i fråga är uppfylld anses giftorätten successivt växa i takt med den tid äktenskapet har varat. Exempelvis rekommenderas i förarbetena att 3/5 av vardera makes giftorättsgods skall delas efter 3 års äktenskap, medan allt giftorättsgods skall vara föremål för likadelning när de fem åren är uppnådda. Bostad och bohag som inte innehas med samägenderätt, men som förvärvats för gemensamt bruk, bör dock delas lika utan hänsyn till nämnda regel. Vad gäller *långvariga äktenskap* bör likadelning endast anses oskäligt då det föreligger en betydande skillnad mellan makarnas nettoförmögenhet. En sådan skillnad kan t.ex. ha uppkommit genom att ena maken erhållit ett omfattande arv, eller då ena makens egendom till största delen utgörs av enskild egendom medan detsamma inte gäller för den andra makens förmögenhet.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tottie (1990) s. 246.

¹⁰⁸ Agell (1995) s. 155.

¹⁰⁹ Prop 1986/87:1 s. 185; Teleman s. 153.

¹¹⁰ Prop. 1986/87:1 s. 187; Agell (1995) s. 156 ff.

I dansk rätt medges avvikelser från likadelningen på ett antal ställen. I 56 § AEL föreskrivs exempelvis utökade rättigheter åt den make som annars får det "orimligt ringa" ställt efter skilsmässan. Vid denna bedömning tas hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden, äktenskapets längd samt omständigheterna i övrigt. Regeln är enligt ordalydelsen begränsad till situationer där ett orimligt förhållande uppstått p.g.a. enskild egendom eller personliga rättigheter. I praxis finns emellertid en tendens att använda regeln som en generell rimlighetsregel, vilken tillämpas oavsett om det objektivt kan konstateras ett ekonomiskt behov av gottgörelse.¹¹¹ I 69 a § SkL medges skevdelning med anledning av att äktenskapet varit så kortvarigt att en likadelning vore uppenbart orimlig. Enligt praxis är gränsen för ett kortvarigt äktenskap, precis som i Sverige, fem år. Skevdelning är i sådana fall möjlig om den ena maken fört med sig den väsentligaste delen av egendomsgemenskapen vid äktenskapets ingående, vid ett senare förvärv genom arv eller gåva eller vid överförelse av medel från sin enskilda egendom.¹¹² Vad gäller "båndlagt" arv, d.v.s. arv som ägaren inte kan råda över, föreskriver 62 § 3 st. AL att sådan förmögenhet skall utgöra fullständigt enskild egendom.¹¹³ För fall då ena maken inte har möjlighet att ur boet uttaga bohag och annat lösöre som är nödvändigt för upprätthållandet av hemmet, kan det enligt *behovsregeln* i 70 § SkL efter begäran beslutas att en större del av boet ska tillfalla denne. En förutsättning härför är att det inte finns någon annan möjlighet för ifrågavarande make att skaffa det som behövs. Dessutom kan den make som har vårdnaden om barnen uttaga föremål som är förvärvade särskilt för dessa, 68 a § SkL.¹¹⁴

Beträffande norsk rätt finns enligt 59 § 1 st. EL möjlighet att frångå likadelningen genom en skevdelningsregel som i princip har innebörden av en återgångsregel. Make kan enligt första stycket kräva skevdelning för sådan förmögenhet som klart kan föras tillbaka till egendom som han eller hon ägde när äktenskapet ingicks, eller som denne senare har förvärvat genom arv eller gåva från annan än den andre maken. Anledningen till denna undantagsmöjlighet är att den ifrågavarande egendomen inte är ett resultat av äktenskapet.¹¹⁵ Problem vid tillämpningen av första stycket är dock att den make som begär skevdelningen har bevisbördan för att egendomen klart kan föras tillbaka till de förvärv som omfattas av bestämmelsen.¹¹⁶ Beviskravet är här mycket högt. I enlighet med andra stycket kan rätten till nyss nämnda skevdelning dessutom helt eller delvis falla bort om den skulle leda till ett uppenbart orimligt resultat. Vid bedömningen huruvida så är fallet ska särskild vikt läggas vid äktenskapets varaktighet samt vid respektive makes insats för familjen. Även enligt tredje stycket medges emellertid skevdelning. Häri stadgas att make helt eller delvis kan undantaga andra egendomsgemenskapsföremål än som nämns i

¹¹¹ Nielsen s. 190 f.

¹¹² Nielsen s. 151 f.

¹¹³ Nielsen s. 158.

¹¹⁴ Nielsen s. 190; Danielsen m.fl. s. 18 f.

¹¹⁵ Ryrstedt s. 171 f.

¹¹⁶ Lødrup (1997) s. 215.

första stycket från bodelningen om starka skäl talar för det. Exempel härvid är om den ena maken mottagit ett omfattande arv eller en stor gåva som enligt villkor ska vara enskild och den andra maken inbringat stora summor till familjen genom förvärvsarbete.¹¹⁷ Enligt 77 § EL äger jämkningsreglerna vid äktenskapsskillnad motsvarande tillämpning vid bodelning med anledning av ena makens död. Dock kan skevdelning i enlighet med 59 § EL inte ske då det är fråga om skifte av ett s.k. oskiftat bo. Vad gäller oskiftat bo se kap. 4.4.

Då bedömningen av jämkningsbehovet sker efter gäldstäckning kan i enlighet med förarbetena en likadelning även anses oskäligen i fall då ena maken har stora studieskulder.¹¹⁸ Noteras bör att det inte är skuldens egenskap av studieskuld som gör en eventuell jämkning möjlig, utan det faktum att studielån återbetalas med framtida inkomster. Studiemedelssystemet innebär en omfördelning av livsinkomsterna på så sätt att låntagaren får ett förtida uttag av kommande intäkter. Denna argumentation skulle kunna göras gällande även beträffande andra skulder, men då dessa skulder skall återbetalas inom en överskådlig framtid, till skillnad från studieskulderna, anses de inte belasta de i bodelningen ingående tillgångarna. Viktigt att påpeka härvid är att gäldstäckning alltid skall ske även om jämkning med anledning av studielån är motiverad. Vad jämkningen i sådana fall innebär är att den icke skuldsatte får behålla mer av sitt eget giftorättsgods. Emellertid får denne aldrig behålla mer än vad som skulle varit fallet om studieskulden inte existerat.¹¹⁹

Vidare gäller enligt ÄktB 12 kap. 1 § 1 st. att om en make är försatt i konkurs vid bodelningen eller andra särskilda skäl föreligger till att inte dela makarnas giftorättsgods, skall varje make behålla sitt giftorättsgods som sin andel.

2.4.5.2 Jämkning av äktenskapsförord

För fall då ett villkor i ett äktenskapsförord är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt, får detta enligt ÄktB 12 kap. 3 § 1 st. jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen. Denna jämkningsmöjlighet anknyter till generalklausulen i 36 § AvtL, vilken medger jämkning av oskäliga avtalsvillkor i förmögenhetsrättsliga avtal. Vad gäller jämkning av äktenskapsförord bör denna möjlighet utnyttjas restriktivt.¹²⁰ Enligt förarbetena syftar bestämmelsen särskilt till att skydda en make som p.g.a. innehållet i ett äktenskapsförord annars skulle bli lottlös

¹¹⁷ Holmøy och Lødrup s. 360 ff.

¹¹⁸ Agell (1995) s. 159.

¹¹⁹ Carlén-Wendels s. 51 ff.

¹²⁰ Agell (1995) s. 160 f.

vid bodelningen, medan den andre maken skulle erhålla egendom av inte obetydligt värde.¹²¹ Utgångspunkten vid jämningsbedömningen skall vara att äktenskapsförord är ett uttryck för makarnas gemensamma vilja. Dock borde inte argument som *pacta sunt servanda* kunna åberopas som grund för att äktenskapsförordets giltighet. Avtals bindande verkan saknar allt argumentationsvärde som ledning för bedömningen av om ett äktenskapsförord är oskäligt i det enskilda fallet.¹²² Ett äktenskapsförord stadgande att den egendom som makarna förde med sig in i äktenskapet skall vara enskild kan vanligtvis inte anses vara oskäligt. Vad som däremot tillsammans med andra omständigheter kan konstituera oskälighet är förord som gör all makarnas egendom enskild, eller som enbart gör den ena makens egendom enskild.¹²³ Jämningen kan ske dels på så sätt att ett villkor helt eller delvis lämnas utan avseende vid bodelningen, dels genom att hela äktenskapsförordet förlorar sin giltighet.¹²⁴ Som ett alternativ till jämning av äktenskapsförord föreslås i förarbetena ett engångsunderhåll till den förfördelade maken.¹²⁵

2.4.5.3 Jämning vid bodelning med anledning av ena makens död

Vad beträffar bodelning med anledning av ena makens bortgång skall vardera sidan som sin andel behålla sitt giftorättsgods, om den efterlevande maken begär det. Make kan begränsa sin begäran till att endast omfatta en del av giftorättsgodset. I sådana fall skall den avlidne makens sida behålla motsvarande kvotdel. Resterande giftorättsgods fördelas sedan i överensstämmelse med reglerna i ÄktB:s 11 kap. jämlikt ÄktB 12 kap. 2 § 1 st. Som indirekt framgått ovan är rätten enligt 2 § en personlig rätt som endast kan göras gällande av den efterlevande maken själv. Regeln avser endast *andelsberäkningen* vid bodelningen, vilket innebär att efterlevande make vid lottläggningen kan begära att få överta bostad eller bohag som tillhört den avlidne, så länge som detta täcks inom värdet av förstnämndas giftorättsandel.¹²⁶ Även jämningsregeln i ÄktB 12 kap. 3 § kan tillämpas vid dödsfall. Efterlevande make kan i en process inför domstol yrka att äktenskapsförordet skall jämkas eller lämnas utan avseende.¹²⁷

ÄktB:s 12 kap. är inte uttömmande vad gäller jämningsmöjligheter. I ÄktB 10 kap. 3 § 4 st. finns som omtalats i kap. 2.4.1.1 ytterligare jämningsregler med anknytning till pensioner.¹²⁸ Även stadgandena om avräkning från bodelningsandel med förfallet engångsunderhåll i ÄktB 6 kap. 8 § och 11

¹²¹ Prop. 1986/87:1 s. 194.

¹²² Agell (1995) s. 161 f.

¹²³ Agell (1993-94) s. 784.

¹²⁴ Agell (1995) s. 163.

¹²⁵ Prop. 1986/87:1 s. 194.

¹²⁶ Carlén-Wendels s. 54.

¹²⁷ Waller s. 80 f.

¹²⁸ Carlén-Wendels s. 55.

kap. 6 § bör till viss del räknas in bland jämningsreglerna.¹²⁹ Dessutom går det att med analog tillämpning av AvtL:s ogiltighetsregler jämka även en genomförd bodelning i sig.¹³⁰

2.4.6 Lottläggningen

Vid lottläggningen har make rätt att på sin lott välja den egendom som denne önskar ur sitt eget giftorätts gods, så länge detta värde omfattas av giftorättsandelen. Den make som ska avstå egendom kan dessutom välja att istället betala motsvarande belopp i pengar, ÄktB 11 kap. 7 och 9 §§. Då bodelningsreglerna är dispositiva kan de frångås av eniga makar. Dock får make inte avstå egendom till men för fordringsägarna.¹³¹ Enligt ÄktB 13 kap. 1 § får make inte till skada för sina borgenärer låta enskild egendom ingå i bodelningen eller avstå från egendom som enligt lag skall ingå i bodelningen. Make får inte heller vid fördelningen på lotter avstå utmätningsbar egendom i utbyte mot sådan egendom som inte får utmätas till skada för sina borgenärer. Sistnämnda gäller emellertid inte om den egendom som avstås eller förvärvas utgör makarnas gemensamma bostad eller bohag och övertas med stöd av ÄktB 11 kap. 8 §. Om make med anledning av någon av ovanstående situationer inte kan betala en skuld som uppkommit före bodelningen, eller om det av annat skäl kan antas att maken är på obestånd, svarar den andre maken för bristen intill värdet av vad den förstnämnda makens utmätningsbara egendom har minskat genom åtgärden. Undantag föreligger då den förstnämnda maken efter bodelningen har kvar utmätningsbar egendom som uppenbarligen motsvarar skulderna, ÄktB 13 kap. 1 §.

2.4.7 Bouppteckning och bodelningsavtal

Enligt ÄktB 9 kap. 7 § skall, när talan om äktenskapsskillnad väckts, varje makes tillgångar och skulder upptecknas i den mån detta är behövligt. Någon bouppteckning är inte nödvändig då makarna inte önskar någon *samt* är överens om hur boet skall fördelas. För fall då makarna är oense kan bouppteckning vara ett måste för att en tvångsbodelning skall kunna genomföras.¹³²

Vad gäller bodelningsavtal föreskriver ÄktB 9 kap. 5 § att över bodelning skall upprättas en handling som skrivs under av respektive make. Någon bevitning krävs inte. Innan ett dylikt bodelningsavtal avfattats föreligger inte någon giltig bodelning. Bodelningshandlingen behöver inte innehålla en fullständig redogörelse över all makarnas egendom. En uppgift om att

¹²⁹ Tottie (1990) s. 416.

¹³⁰ Ryrstedt s. 168 f.

¹³¹ Carlén-Wendels s. 31.

¹³² Teleman s. 294 f.

”skifte skett av den egendom, varom fråga är” är tillräckligt. Emellertid bör parternas viktigare tillgångar och skulder anges närmare, då det exempelvis beträffande fast egendom är angeläget att ägaren kan styrka sin rätt för lagfart, inteckningar m.m.¹³³ Om make så önskar kan denne inge bodelningshandlingen till tingsrätten för registrering och därmed också för kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar samt i ortstidningen, ÄktB 16 kap. 3 § 2 st. Denna åtgärd har betydelse för en eventuell *återgång i konkurs* då en tidsfrist börjar löpa från det att handlingen inkommer till rätten.¹³⁴

2.4.8 Föravtal

Bodelningsavtal får inte förväxlas med avtal om kommande bodelning inför en förestående äktenskapsskillnad. Föravtal träffas många gånger under betänketiden då en fördelning av bohaget ofta sker. Poängteras bör att om någon av makarna begär bodelning när ett mål om äktenskapsskillnad pågår, skall bodelning förrättas genast, ÄktB 9 kap. 4 §.

Föravtal skall ingås skriftligen men godtas inte som laga bodelning såvida inte makarna, senast när skilsmässodomen vunnit laga kraft, skriftligen bekräftar föravtalet. Först efter bekräftelsen erhåller avtalet sakrättslig verkan. Parterna är bundna av ett föravtal på så sätt att det i princip skall följas vid den kommande bodelningen. Ett ändrat bodelningsinnehåll kan endast åstadkommas genom att make angriper avtalet utifrån avtalsrättsliga infallsvinklar.¹³⁵

2.5 Bodelning under äktenskapet

Enligt ÄktB 9 kap. 1 § 2 st. finns en möjlighet för makar att förrätta bodelning under äktenskapet. Denna bestämmelse är avsedd att ersätta det s.k. boskillnadsinstitutet i GB.¹³⁶ Enligt GB ledde boskillnad med efterföljande bodelning till att fullständig egendomsskillnad rådde i äktenskapet. Makarna kunde emellertid genom äktenskapsförord återinföra giftorätten.¹³⁷ Då bodelning under äktenskapet är ett renodlat avtal mellan makarna förutsätter ÄktB:s regler att makarna är ense såväl om att bodelning skall genomföras som om hur egendomen ska fördelas. Bodelningsförrättare kan inte förordnas vid bodelning enligt ÄktB 9 kap. 1 § 2 st.¹³⁸ Bodelningen skall i enlighet med ÄktB 9 kap. 1 § 2 st. och 16 kap. 2-3 §§ anmälas skriftligen till tingsrätten för registrering och kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar samt i ortstidningen.¹³⁹

¹³³ Teleman s. 289 f.

¹³⁴ Teleman s. 261.

¹³⁵ Teleman s. 287 f.

¹³⁶ Tottie (1990) s. 237.

¹³⁷ Tottie (1990) s. 102.

¹³⁸ Carlén-Wendels s. 13 f.

¹³⁹ Tottie (1990) s. 237.

ÄktB har utformats på så sätt att det av de olika paragraferna framgår om de skall tillämpas även på bodelning under äktenskapet. Reglerna i 10 kap. 1-4 §§ samt de flesta av bestämmelserna i 11 kap. är formulerade så att de är tillämpliga vid all form av bodelning. Även jämningsreglerna i 12 kap. 1, 3 §§ samt stadgandet om eftergift i 13 kap. 1 § gäller för bodelning under äktenskapet. I ÄktB 9 kap. 2 § 2 st, som endast gäller sistnämnda typ av bodelning, kan det utläsas att fördelningen av makarnas egendom skall göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då anmälan om bodelning gjordes. Denna dag är även avgörande för vilka skulder som skall beaktas, ÄktB 11 kap. 2 § 1 st.¹⁴⁰

Egendom som make erhåller vid bodelning under äktenskapet blir inte den makens enskilda.¹⁴¹ Verkan av bodelningen är att det blir klarlagt vad vardera maken egentligen äger. Då egendomen förblir giftorättsgods finns det inget som hindrar att en ny bodelning genomförs vid äktenskapets upplösning. Vill makarna förhindra en sådan utgång bör de i samband med bodelningen under äktenskapet samtidigt upprätta ett äktenskapsförord som utesluter all giftorättsgemenskap.¹⁴²

En omstridd fråga i detta sammanhang har varit huruvida partiella bodelningar kunnat genomföras under bestående äktenskap med stöd av ÄktB 9 kap. 1 § 2 st.¹⁴³ I NJA 1991 s. 284 har spörsmålet besvarats jakande då HD menar att varken lagtext eller annat utgör hinder mot partiell bodelning.

¹⁴⁰ Tottie (1990) s. 237 f.

¹⁴¹ Carlén-Wendels s. 14.

¹⁴² Tottie (1990) s. 238.

¹⁴³ Carlén-Wendels s. 14.

3 Underhåll mellan makar

3.1 Historik

Då lagberedningen år 1909 fick i uppdrag att företa en revision av ÄGB fanns inte något grundläggande stadgande om ömsesidig underhållsplikt mellan makar bland de äktenskapliga reglerna. Emellertid förutsatte lagen om boskillnad från år 1898 ett sådant ansvar i det att den föreskrev att makar trots boskillnaden var skyldiga att efter sin förmåga bidra till familjens uppehälle. Även 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning utgick från en sådan förutsättning.¹⁴⁴

Lagen om fattigvården stadgade en ovillkorlig försörjningsplikt för män gentemot sina hustrur. Kvinnors underhållsskyldighet var beroende av mannens behov samt av sin egen förmåga. Hustrun hade med andra ord endast en subsidiär bidragsplikt. Anledningen härtill var föreställningen att mannen var familjens överhuvud samt uppfattningen att kvinnans arbete i hemmet inte resulterade i de materiella nyttigheter som avsågs med underhåll.¹⁴⁵

I 1918 års förslag till giftermålsbalk menade lagberedningen att underhållsreglerna borde utgå från grundsatsen om makars fulla likställdhet. Beredningen fann att mannen inte har någon företrädesrätt att bestämma över familjens angelägenheter och att var och en av makarna själv bör förvalta den egendom denne inför i äktenskapet. Vidare ansåg beredningen att kvinnans hushållsarbete skulle betraktas som ett bidrag till familjens underhåll. Enligt lagberednings mening skulle det strida ”*såväl mot de faktiska förhållandena som mot den ställning makarna i övriga avseenden enligt förslaget skola intaga inom äktenskapet*” att låta mannen ha den primära underhållsskyldigheten.¹⁴⁶ Förslaget till giftermålsbalk kom som en följd härav att i 5 kap. 2 § stadga följande:

*”Makarna äro pliktiga att, var efter sin förmåga, genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidra till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt. Till familjens underhåll skall räknas vad som erfordras för den gemensamma hushållningen och barnens uppfostran samt för tillgodoseende av vardera makens särskilda behov”.*¹⁴⁷

¹⁴⁴ LB 1918 s. 189.

¹⁴⁵ LB 1918 s. 189 f.

¹⁴⁶ LB 1918 s. 190.

¹⁴⁷ LB 1918 s. 22.

I likhet med GB kom även ÄktB att stadga ömsesidig underhållsplikt när denna trädde i kraft år 1988.¹⁴⁸

3.2 Underhåll under äktenskapet

I ÄktB föreskrivs att varje make, efter sin förmåga, skall bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov skall tillgodoses, ÄktB 6 kap. 1 §. Emellertid är det i praktiken upp till makarna själva att fördela sina inkomster.¹⁴⁹ Om den ena maken skulle försumma sin underhållsskyldighet, kan domstolen ålägga denne att betala underhållsbidrag till den andra maken, ÄktB 6 kap. 5 §. Denna regel kan exempelvis komma till användning under den lagstadgade betänketiden som i vissa fall skall föregå en äktenskapsskillnad.¹⁵⁰ Även i Danmark och Norge finns en ömsesidig underhållsplikt mellan makar. I danska ÆrL finns i 2 § en privaträttslig ömsesidig försörjningsplikt. Varje make skall genom tillskott av medel, hushållsarbete eller på annat sätt bidra till familjens underhåll. Plikten innebär enligt 3 § även att den ena maken i behövlig omfattning skall överlåta pengar till den andre maken för att täcka dennes särskilda behov, då maken i fråga inte klarar detta på egen hand. Uppfylls inte försörjningsplikten kan penningbidrag utdömas i den omfattning som anses rimligt. Även i 6 § BIL samt i 2 och 97 §§ LAS finns bestämmelser om försörjningsplikt. Dessa regler har emellertid offentlighetsrättslig karaktär.¹⁵¹ Enligt 38 § EL har också makar i Norge under äktenskapet en ömsesidig underhållsplikt. Denna försörjningsplikt omfattar såväl medel till det gemensamma hushållet som till de enskilda makarnas nöjen. Plikten tillgodoses enligt paragrafen genom tillskott av pengar, hushållsarbete eller på annat sätt. Om underhållsplikten inte uppfylls kan domstolen ålägga den försummande maken att betala ett bestämt belopp till den andra maken.¹⁵² Enligt de norska förarbetena är anledningen till underhållsplikten under äktenskapet att denna allians innebär en så stark ekonomisk gemenskap att det ställer krav på ett gemensamt ekonomiskt ansvar för familjens försörjning.¹⁵³

Grundtanken bakom makars ömsesidiga underhållsplikt under äktenskapet är att de bör leva på samma ekonomiska standard.¹⁵⁴ Oftast har reglerna om makars underhållsskyldighet endast en allmänt moralbildande effekt under äktenskapet, på så sätt att makarna delar med sig av ren omtanke av sina medel. Först vid en förestående äktenskapsskillnad, exempelvis under betänketiden, får de praktiskt betydelse. Underhållsskyldigheten bör ses mot bakgrund av portalstadgandet i ÄktB 1 kap. 2 §, som föreskriver att man och

¹⁴⁸ Agell (1988) s. 97.

¹⁴⁹ SOU 1977:37 s. 106.

¹⁵⁰ Agell (1995) s. 52.

¹⁵¹ Nielsen s. 84 f; Rasmussen s. 159 ff.

¹⁵² Lødrup (1997) s. 73.

¹⁵³ Innst. O. nr. 71 s. 8.

¹⁵⁴ Prop. 1978/79:12 s. 135.

hustru skall visa varandra trohet och hänsyn, gemensamt vårda hem och barn samt i samråd verka för familjens bästa. I ÄktB 1 kap. 4 § framkommer även att makar skall fördela utgifter och sysslor mellan sig och skall lämna varandra de upplysningar som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden skall kunna bedömas.¹⁵⁵

3.3 Underhåll efter äktenskapsskillnad

Utgångspunkten i svensk rätt är att varje make själv skall svara för sin försörjning efter äktenskapets upplösning. Om den ena maken är i behov av bidrag till sitt underhåll under en övergångsperiod har denne dock rätt att få underhållsbidrag av den andre maken, efter vad som är skäligt med hänsyn till dennes förmåga och övriga omständigheter. För fall då den ena maken har svårigheter att försörja sig själv efter att ett långvarigt äktenskap har upplösts, eller då det föreligger andra synnerliga skäl, har denne rätt till underhållsbidrag under en längre tid än vad nyss sagts, ÄktB 6 kap. 7 §. Underhållsbidrag skall enligt huvudregeln i ÄktB 6 kap. 8 § betalas fortlöpande. Om särskilda skäl föreligger kan domstolen bestämma att bidraget skall betalas med ett engångsbelopp.¹⁵⁶ Såsom särskilt skäl skall sedan 1 januari 1999 anses att den underhållsberättigade behöver bidrag för att skaffa sig ett pensionskydd.¹⁵⁷

Observeras bör att ett engångsunderhåll även kan användas som bodelningskorrektiv, vilket emellertid skall ske endast i undantagsfall. Ett exempel där en sådan disposition kan vara lämplig är då ena maken efter bodelningen står helt utan egendom, medan den andre maken har kvar enskild egendom av betydande värde.¹⁵⁸

Likaså i dansk rätt är grundtanken att varje make skall etablera en självständig ekonomi. Den ömsesidiga underhållsplikten upphör således efter en lagakraftvunnen dom på äktenskapsskillnad, 2 och 6 §§ ÆrL.¹⁵⁹ I 6 § ÆrL stadgas dock att då ena maken bär den väsentliga skulden till att samlivet upphört, har denne inte rätt att kräva ekonomisk hjälp från den andre maken under tiden medan makarna väntar på att skilsmässan skall bli giltig. I undantagsfall kan underhållsbidrag utgå till den f.d. maken även efter en äktenskapsskillnad, 49-51 §§ ÆL.¹⁶⁰ Vid bedömningen härav skall en restriktiv värdering genomföras bl.a. beträffande bidragsförmåga respektive bidragsbehov. Även äktenskapets varaktighet skall beaktas, 49, 50 §§ ÆL. En utdömd bidragsplikt gäller tills en eventuell tidsbegränsning upphör, när en av makarna dör eller när den bidragsberättigade ingår nytt äktenskap, 51 § ÆL. Utgångspunkten är emellertid numera att

¹⁵⁵ Agell (1988) s. 97 f.

¹⁵⁶ Agell (1995) s. 53 ff.

¹⁵⁷ Teleman s. 168.

¹⁵⁸ Ryrstedt s. 169 f.

¹⁵⁹ Rasmussen s. 160.

¹⁶⁰ Lødrup m.fl. s. 5939.

tidsbegränsning alltid ska utsättas. När den bidragsberättigade etablerar ett samlivsförhållande nedsätts bidraget enligt praxis till noll kronor.¹⁶¹ I Norge är också huvudprincipen att underhållsplikten upphör när äktenskapet upplöses. Syftet härmed är att varje make ska ta ansvar för sin egen livssituation. Under en övergångsperiod kan dock underhållsbidrag utdömas även efter äktenskapsskillnaden. Då ena maken arbetat hemma under ett långvarigt äktenskap kan underhållsbidrag medges för resten av livet. Enligt 79 § EL kan underhållsbidrag även erhållas om ena makens försörjningsförmåga blivit sämre efter en skilsmässa till följd av omsorgen för de gemensamma barnen eller fördelningen av uppgifter under samlivet. Sistnämnda åsyftar exempelvis det förhållandet att den ena maken förvärvat arbetat medan den andra varit hemma och tagit hand om hushållet. I andra fall kan underhållsbidrag endast utdömas när särskilda skäl talar för det. Denna bedömning skall enligt förarbetena vara mycket sträng, t.ex. då ena makens arbetsmöjligheter är begränsade p.g.a. sjukdom. De ovan nämnda grunderna för bidrag medför inte något obetingat krav på att få underhåll. Paragrafen i fråga är en ”kan-regel” som blir tillämplig först efter en rimlighetsbedömning, då hänsyn ska tagas till bl.a. den eventuellt förpliktades betalningsförmåga samt den bidragsökandes behov. Enligt 80 § EL ska ett utdömt bidrag betalas fortlöpande, men då särskilda skäl föreligger finns även möjligheter att erhålla ett engångsbelopp. Vad gäller under hur lång tid underhållsbidrag ska utbetalas stadgar 81 § EL att bidrag ska fastställas för en begränsad tid upp till tre år. Om äktenskapet var långvarigt eller om det finns särskilda skäl kan dock bidraget fastställas för en längre tid eller utan tidsbegränsning. Rätten till bidrag bortfaller då den berättigade ingår nytt äktenskap.¹⁶²

¹⁶¹ Nielsen s. 89, 194 f.

¹⁶² Holmøy och Lødrup s. 487 ff.

4 Makes arvsrätt

4.1 Historik

Enligt svensk lagstiftning var arvsrätt förr grundad uteslutande på släktskap. Efterlevande make saknade med andra ord helt arvsrätt och kunde därmed endast göra anspråk på giftorätten. Vad make däremot hade rätt till var s.k. fördel av bo oskifto, vilket innebar 1/20 av det gemensamma boets lösa egendom enligt ÄGB. Hade makarna inga barn kunde make dessutom göra anspråk på den tidigare omtalade morgongåvan. I våra skandinaviska grannländer, Danmark och Norge, har efterlevande make genom tiderna haft det bättre ställt än i Sverige. Make har där nämligen sedan länge haft såväl arvsrätt vid sidan av bröstarvingarna som en lagstadgad rätt att sitta i oskiftat bo. Morgongåvoreglerna avskaffades år 1920 samtidigt som efterlevande make placerades i andra arvsklassen. Detta innebar att make erhöll arvsrätt jämsides med fader, moder respektive deras avkomlingar, men med rätt att ta halva kvarlåtenskapen som arv. Varken sekundosuccession eller efterarv förekom.¹⁶³ Fram till 1988 saknade make arvsrätt såvida det fanns bröstarvingar.¹⁶⁴

I 1920 års GB stadgades att om den egendom som den efterlevande maken erhöll vid bodelningen var ringa hade maken rätt att ur boet uttaga nödigt bohag och arbetsredskap. Vidare hade efterlevande make alltid rätt att av makarnas giftorättsgods erhålla egendom till så stort värde att den tillsammans med dennes enskilda egendom uppgick till 6 000 kronor. Denna bestämmelse benämndes sextusenkronorsregeln. År 1969 förbättrades efterlevande makes ställning genom att bestämmelsen i fråga utbyttes mot en regel om rätt till fyra gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring.¹⁶⁵ Basbeloppsregeln gjordes genom 1987 års lagstiftning till en arvsrättslig garantiregel och finns numera i ÄB 3 kap. 1 § 2 st.¹⁶⁶

4.2 Allmänt

I ÄB 3 kap. 1 § 1 st. stadgas att om arvlåtaren var gift ska kvarlåtenskapen tillfalla den efterlevande maken. En förutsättning för makes arvsrätt är att äktenskapet består vid tiden för dödsfallet. Enligt ÄB 3 kap. 10 § gäller reglerna om efterlevande makes arvsrätt inte då mål om äktenskapsskillnad pågick vid arvlåtarens död. I detta sammanhang bör ÄktB 9 kap. 12 § uppmärksammas, vari föreskrivs att med den tid då mål om äktenskapsskillnad pågår förstås tiden från det att talan väckts till dess att domen på äktenskapsskillnad vinner laga kraft, eller om domstolen avvisar

¹⁶³ Saldeen, s. 28 f.

¹⁶⁴ SOU 1998:110 s. 78.

¹⁶⁵ Prop. 1969:124 s. 75 f.

¹⁶⁶ Saldeen s. 28.

eller avskriver frågan om äktenskapsskillnad, till dess att beslutet om detta vinner lag kraft eller frågan om äktenskapsskillnad dessförinnan har fallit. Observeras bör alltså att en rent faktisk särlevnad inte utsläcker efterlevande makes arvsrätt.¹⁶⁷

Arvsrätt kan under vissa förutsättningar förverkas. Av ÄB 15 kap. 1 § framgår att den som genom brott uppsåtligen har dödat någon inte får ta arv eller testamente efter denne. Är den dödade arvinge eller testamentstagare efter någon annan, får gärningsmannen inte bättre rätt till arv eller testamente efter denne än om den dödade hade levat. Motsvarande gäller då någon annars har orsakat någon annans död genom en uppsåtlig gärning som innefattat våld på den dödades person och utgjort brott för vilket lindrigare straff än fängelse i ett år inte är föreskrivet. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Det sagda äger dock inte tillämpning om gärningsmannen var under femton år eller om det föreligger synnerliga skäl däremot med hänsyn till gärningens beskaffenhet, ÄB 15 kap. 1 §.

4.3 Efterarvsregleringens inverkan på makes arvsrätt

Som ovan nämnts skall hela kvarlåtenskapen som huvudregel tillfalla den efterlevande maken, ÄB 3 kap. 1 § 1 st. 1 men. Gemensamma bröstärvingar får med anledning härav inte tillgång till arvet efter den först avlidna förrän vid den efterlevande makens död. Detta kallas efterarv eller sekundosuccession.¹⁶⁸ ÄB gör inte någon skillnad mellan den avlidnes giftorättsgods och enskilda egendom när det gäller den efterlevande makens arvsrätt. Beträffande egendom som är enskild p.g.a. testamente eller gåva kan emellertid särskild sekundosuccession vara föreskriven. I sådana fall skall detta beaktas och leda till efterrättelse. Väsentligt att påpeka är att förekomsten av enskild egendom bland kvarlåtenskapen eller bland den efterlevande makens tillgångar får betydelse för andelstalen vid efterarv enligt ÄB 3 kap. 2 § 3 st.¹⁶⁹

För den avlidne makens särkullbarn föreskrivs undantag från huvudregeln att efterlevande maken ärver allt. Enligt ÄB 3 kap. 1 § 1 st. 2 men. har särkullbarn rätt att få ut sin arvslott redan vid föräldrarnas död.¹⁷⁰ En sådan arvinge har i många fall inte samma känslomässiga relation till den efterlevande maken som de gemensamma barnen har och ska därför inte behöva vänta på sitt arv.¹⁷¹ Särkullbarn kan dock helt eller delvis avstå från sin rätt till förmån för den efterlevande maken. Barnet blir då istället efterarvinge och får i likhet med de gemensamma barnen ut arvet när den

¹⁶⁷ Saldeen s. 48.

¹⁶⁸ Saldeen s. 43.

¹⁶⁹ Walin Del I (2000) s. 32.

¹⁷⁰ SOU 1998:110 s. 80 f.

¹⁷¹ Prop. 1986/87:1 s. 87.

efterlevande maken avlider, ÄB 3 kap. 9 §.¹⁷² Poängteras bör att särkullbarnets arvsavstående ska ha skett uttryckligen till förmån för den efterlevande maken. Om barnet endast förklarat sig avstå från arvet gäller detta till förmån för dess egna arvingar. För fall då särkullbarnet är underårigt krävs överförmyndarens samtycke för att förmyndare eller god man ska kunna göra arvsavstående för barnets räkning, FB 15 kap. 6 § 2 st.¹⁷³

Reglerna om efterarv medför att den efterlevande maken endast övertar kvarlåtenskapen med *fri förfoganderätt*. Detta innebär att maken fritt kan förfoga över egendomen genom att förbruka, avyttra eller genom livrättshandling disponera över den. Emellertid får maken i fråga inte genom testamente disponera över den först avlidna makens ideella andel i boet, d.v.s. den andel i det totala boet som utgörs av arvet efter den först avlidna, ÄB 3 kap. 2 § 1 st. Tidigare rådde en viss osäkerhet om huruvida begränsningen av den efterlevande makens testationsrätt gällde bestämd egendom som tillhört den avlidne eller endast en viss kvotdel av behållningen i boet. I NJA 1995 s. 303 konstaterade HD att regeln skulle tolkas så att begränsningen endast avser en kvotdel av boets totala behållning. Även arvingar i andra arvsklassen är sekundosuccessorer och skyddas således mot testamentariska förfoganden från makens sida.¹⁷⁴

4.4 Basbeloppsregeln

Den efterlevande maken är inte skyddad mot förordnande genom testamente vidtagna av den avlidne maken. Sistnämnda kan således ha såväl modifierat som upphävt den efterlevandes arvsrätt. Detta helt i enlighet med principen ”testamente går före arv”. I fall då den först avlidne testamenterat sin förmögenhet till annan än maken och testamentet i fråga inkräktar på bröstarvinges laglott, uppstår emellanåt svårigheter rörande huruvida laglottsanspråket ska tillfalla den efterlevande med fri förfoganderätt eller bröstarvingen själv. Stadgandet i ÄB 7 kap. 3 § 2 st. föreskriver dock att vad bröstarvinge erhåller genom att påkalla jämkning av testamente inte omfattas av den efterlevande makens arvsrätt då testamentet gäller till förmån för annan än den efterlevande maken. Undantag gäller när testator uttryckligen angivit att egendom motsvarande bröstarvinges laglott ska tillfalla den efterlevande maken med fri förfoganderätt.¹⁷⁵

Testamente till trots har efterlevande make ett lagstadgat skydd för sin arvsrätt i basbeloppsregeln, ÄB 3 kap. 1 § 2 st. Bestämmelsen innebär att den efterlevande har rätt att ur kvarlåtenskapen, så långt denna räcker, få egendom som tillsammans med den egendom maken erhöll vid bodelningen samt egendom som utgör den makens enskilda, motsvarar fyra gånger det

¹⁷² SOU 1998:110 s. 81.

¹⁷³ Saldeen s. 47 f.

¹⁷⁴ Saldeen s. 43 ff.

¹⁷⁵ Saldeen s. 49 ff.

basbelopp som enligt AFL gäller vid tiden för dödsfallet. Ett testamente är nämligen enligt ÄB 3 kap. 1 § 2 st. sista p. utan verkan i den mån det inkräktar på den efterlevande makens rätt i enlighet med basbeloppsregeln. Detta gäller enligt Walin utan att någon klandertalan behöver väckas.¹⁷⁶ Om den först avlidne testamenterat en del av kvarlåtenskapen till den efterlevande maken ska även denna egendom inräknas vid beräkningen av dennes rätt enligt basbeloppsregeln. Förbehåll finns dock för fall i vilka testator uttryckligen föreskrivit i testamentet att förordnandet till förmån för den efterlevande maken inte skall inkräkta på makens rätt enligt basbeloppsregeln. Dessutom kan en sådan avsikt hos testator stundtals fastslås genom tolkning. Vad beträffar ett maken tillfallet försäkringsbelopp till följd av förmånstagarförordnande, framgår det av förarbetena att sådana inte ska påverka rätten enligt basbeloppsregeln.¹⁷⁷

Basbeloppsregeln kan sägas utgöra en arvsrättslig garantiregel då den efterlevande makens rätt går före både testamentstagares anspråk och särkullbarns rätt att omedelbart få ut sitt arv. Emellertid ärver den efterlevande maken även här endast egendomen med fri förfoganderätt såvida det finns arvingar till den först avlidna i första eller andra arvsklassen, ÄB 3 kap. 2 § 1 st. sista p.¹⁷⁸ Har den avlidne inte efterlämnat några arvingar i dessa arvsklasser förvärvar den efterlevande maken egendomen med *full äganderätt*. Det är en omdiskuterad fråga vad som gäller för egendom som den avlidne maken förordnat om i testamente till förmån för någon annan än den efterlevande maken, men som tillfallit sistnämnda till följd av att testamentet jämkats då det kränkt makens rätt enligt basbeloppsregeln. I doktrinen finns diverse olika ståndpunkter. Vissa hävdar att testamentstagarens rätt helt utsläcks i och med den ovan beskrivna regeln i ÄB 3 kap. 1 § 2 st. sista p, en uppfattning som finner stöd i det faktum efterarvsregleringen i ÄB 3 kap. 2 § endast tar upp arvingar i första och andra arvsklassen och inte testamentstagare. Det finns emellertid också åsikter som menar att dilemmat bör ses som en fråga om testamentstolkning, vilket innebär att testators eventuella vilja ska beaktas.¹⁷⁹ Agell innehar den åsikten att då testators vilja inte kan utrönas bör en eventuell presumtionsregel uppställas som utgår från en genomsnittlig testatorsvilja innebärande rätt till sekundosuccession för testamentstagare.¹⁸⁰

I enlighet med dansk rätt är den efterlevande makens arvsrätt beroende av om den först avlidne efterlämnar några livsarvingar. Med livsarvingar avses den avlidnes barn, barnbarn samt deras avkomlingar.¹⁸¹ Av 6 § AL framgår nämligen att efterlevande make endast ärver en tredjedel av kvarlåtenskapen

¹⁷⁶ Walin Del I (2000) s. 41.

¹⁷⁷ Prop. 1986/87:1 s. 233 f; Saldeen s. 53 ff.

¹⁷⁸ Saldeen s. 54 f.

¹⁷⁹ Saldeen s. 58.

¹⁸⁰ Agell (1990) s. 29.

¹⁸¹ Danielsen (1997) s. 41.

om det finns livsarvingar efter den först avlidne.¹⁸² Den efterlevande tillgodoses dock genom att gemensamma livsarvingars arvsrätt får stå tillbaka dels för den efterlevande makens rätt att sitta i oskiftat bo, dels för makes rätt att erhålla 150 000 danska kronor enligt 7 b § 2 st. AL.¹⁸³ Först om det inte existerar några livsarvingar ärver den efterlevande maken allt, 7 § AL.¹⁸⁴ I sådana fall ärver make all egendom med full äganderätt och har fullständig rådighet över förmögenheten. Den längst levande maken kan alltså disponera över hela boet genom testamente, 7 § 3 st. AL.¹⁸⁵ I 7 § 2 st. AL finns visserligen regler om efter arv för makarnas udarvingar, men dessa påverkar inte den efterlevande makens arvsrätt. Udarvingar är ett gemensamt namn för arvingarna i andra och tredje arvsklassen.¹⁸⁶

Den efterlevande maken har i Danmark rätt att sitta i oskiftat bo i fall då makarnas förmögenhetsförhållande under äktenskapet har utgjorts av giftorättsgoods eller s.k. ”skilsmäso-enskild egendom”, 8 § AL. Om makarnas förmögenhetsförhållande däremot enbart bestod av fullständigt enskild egendom är rätten till att sitta i oskiftat bo utesluten. I förhållande till gemensamma livsarvingar är den efterlevandes rätt absolut i det att samtycke från dessa inte krävs. De livsarvingar som endast är släkt med den först avlidne kan dock kräva att få ut sitt arv omedelbart. I en sådan situation är alltså särkullbarnens samtycke en förutsättning för att den efterlevande ska kunna sitta kvar i boet, 9 § 1 st. AL.¹⁸⁷ Enligt 15 § 1 st. AL har den efterlevande maken en ägares rådighet över boet då rätten att sitta i oskiftat bo tas i anspråk. Som ett skydd för de övriga arvingarna stadgar 15 § 2 st. AL att en efterlevande make som sitter i oskiftat bo endast kan testamentera bort en så stor andel i boet som vid dennes död utgör arv efter denne. Dessutom innehåller arveloven ett antal missbruksregler i 20-22 §§.¹⁸⁸ Har den efterlevande maken väsentligen minskat boet kan exempelvis arvingarna vid skiftet kräva vederlag i enlighet med 21 § AL.¹⁸⁹

I Norge är den efterlevande makens arvsrätt också beroende av vilka arvingar i övrigt som den först avlidne efterlämnar. Enligt 6 § Al har den efterlevande maken rätt till 1/4 av kvarlåtenskapen när den först avlidne efterlämnar livsarvingar. Emellertid har make alltid rätt till fyra gånger det vid dödsfallet gällande basbeloppet. Då den först avlidne inte efterlämnar några arvingar i första arvsklassen, men väl i andra parentelen har den efterlevande maken rätt till hälften av kvarlåtenskapen. Under sådana förhållanden har den efterlevande maken alltid rätt till sex gånger basbeloppet. I fall då det endast förekommer arvingar i tredje arvsklassen ärver den efterlevande maken allt. Makes rätt till fyra respektive sex gånger

¹⁸² Taksøe-Jensen (1991) s. 220.

¹⁸³ Taksøe-Jensen (1991) s. 220, 231.

¹⁸⁴ Taksøe-Jensen (1991) s. 217 f.

¹⁸⁵ Taksøe-Jensen (1991) s. 218.

¹⁸⁶ Schmidt m.fl. s.12, 30 f.

¹⁸⁷ Taksøe-Jensen (1991) s. 220 ff.

¹⁸⁸ Taksøe-Jensen (1991) s. 225.

¹⁸⁹ Danielsen (1997) s. 17.

basbeloppet kan den först avlidne inte modifiera genom testamente. Av 7 § Al framgår dessutom att ett testamente som reducerar den efterlevandes arvsrätt utöver de nämnda basbeloppen, är enbart giltigt om den längst levande fått vetskap om testamentet före arvlåtarens död.¹⁹⁰

Den efterlevande maken har i förhållande till den först avlidnes legala arvingar även i Norge rätt att sitta i oskiftat bo, 9 § Al. Vad gäller den avlidnes särkullbarn eller sådant barns avkomling krävs dessas samtycke för att den efterlevande ska kunna utnyttja sin rätt även i förhållande till dem. Rätten att sitta i oskiftat bo förutsätter också enligt 9 § 1 st. Al att makarnas egendom under äktenskapet utgjordes av giftorättsgods. Endast då makarna avtalat därom eller då arvingarna samtycker därtill, ingår enskild egendom i det oskiftade boet.¹⁹¹ Då den längst levande makens rätt att sitta i oskiftat bo endast gäller i förhållande till de legala arvingarna har testamentstagare rätt att utkräva sitt arv vid testators död.¹⁹²

Den efterlevande maken övertar boet med en ägares rådighet och kan således fritt disponera över det. Maken kan exempelvis förbruka, avhända sig eller belåna föremål i boet utan hinder. Det finns dock vissa begränsningar också i norsk rätt. Exempelvis kan en efterlevande make som sitter i oskiftat bo endast testamentera bort en så stor andel av boet som utgör arv efter denne.¹⁹³ Enligt 19 § Al får den efterlevande maken inte ge bort gåvor som står i missförhållande till boets förmögenhet och överhuvudtaget inte ge bort fast egendom. Med gåva likställes försäljning som innehåller gåva samt långvarig nyttjanderätt till fast egendom. Om en arvinge vill angripa en disposition som strider mot 19 § Al måste detta göras inom ett år från det att arvingen fick vetskap om gåvan.¹⁹⁴

4.5 Testamentariska förordnanden om full äganderätt

Vanligt förekommande är att den först avlidne velat stärka den efterlevande makens rätt till kvarlåtenskapen. Ett sådant skydd kan uppnås genom ett testamente tillskrivande den efterlevande maken *full äganderätt* till kvarlåtenskapen. Om bröstarvinge i ett sådant fall påkallar jämkning av testamentet i syfte att få ut sin laglott tillfaller ändå egendomen den efterlevande maken, dock enbart med fri förfoganderätt.¹⁹⁵

Frågan är vad som gäller beträffande efterarvsrätten efter den först avlidne då den efterlevande maken erhållit kvarlåtenskapen med full äganderätt. Föreligger sekundosuccession i dessa fall eller ska all egendom tillfalla den

¹⁹⁰ Lødrup (1995) s. 58 ff.

¹⁹¹ Lødrup (1995) s. 56, 349.

¹⁹² Lødrup (1995) s. 350.

¹⁹³ Augdahl och Hambro s. 59.

¹⁹⁴ Lødrup (1995) s. 358 ff.

¹⁹⁵ Saldeen s. 52.

sist avlidnes arvingar? I NJA 1950 s. 483 hade två makar genom inbördes testamente förordnat att för fall då de inte fick några barn skulle den som överlevde den andre överta kvarlåtenskapen med full äganderätt. Makarna fick inga barn men efterlämnade båda arvingar i andra arvsklassen. Då mannen avlidit sist uppstod frågan huruvida kvinnans arvingar hade efterarvsrätt. HD konstaterade i enlighet med praxis på området att då efterlevande make genom testamente erhållit den avlidnes kvarlåtenskap med full äganderätt utan föreskrift om sekundosuccession, föreligger ingen efterarvsrätt för den först avlidnas arvingar. Dock påpekade HD att undantag kan medges om särskilda omständigheter visar att testamentet inte var avsett att frångå lagens regler om sekundosuccession. Även i det något mer aktuella rättsfallet NJA 1993 s. 145 ansåg HD att ett inbördes testamente, enligt vilket den efterlevande maken med full äganderätt erhåller den avlidnes kvarlåtenskap, medför att den först avlidnes arvingar inte har någon efterarvsrätt enligt ÄB 3 kap. 8 §.¹⁹⁶

Noteras bör att då ett testamente tillerkänner den efterlevande maken full äganderätt men även innehåller en föreskrift om efterarv, anses den efterlevande maken endast förvärva egendomen med fri förfoganderätt.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Saldeen s. 58 f.

¹⁹⁷ Agell (1996) s. 91 f.

5 Gåva mellan makar

5.1 Historik

Enligt den äldre romerska rätten var gåvor mellan makar förbjudna. I 1734 års lag omtalades överhuvudtaget inte huruvida rättshandlingar varigenom makar ingått förbindelser med varandra var giltiga eller ej. Rättshandlingarna i fråga antogs dock vara ogiltiga fram tills detta fastslogs i 1898 års boskillnadslag.¹⁹⁸ Makar erhöll först genom 1920 års GB frihet att ingå förmögenhetsrättsliga avtal med varandra.¹⁹⁹ Gåva mellan makar skulle i enlighet med GB:s regler avtalas i ett äktenskapsförord om gåvan var av större värde.²⁰⁰ När ÄktB infördes upphävdes denna regel då det ansågs att äktenskapsförord skulle reserveras för avtal om egendomsordningen. Gåvor skulle istället registreras hos tingsrätten för att bli bindande mot givarmakens borgenärer.²⁰¹

5.2 Allmänt

Som regel behandlas makar som vilka avtalsparter som helst i svensk lagstiftning. Undantag stipuleras emellertid för gåvoavtalet, med anledning av den risk för vederlagsfria överföringar mellan makar till nackdel för givarmakens borgenärer som föreligger. I de flesta fall innebär nämligen inte överföringen någon större uppostring för givaren eftersom gåvan förblir hos makarna. Då makarna har giftorättsgemenskap övergår gåvan endast från att ha varit givarens giftorättsgods till att bli mottagarens giftorättsgods och kommer oavsett överföringen att ingå i en framtida bodelning.²⁰² Av ÄktB 8 kap. 3 § framgår att om en make som gett den andre maken en gåva inte kan betala en skuld för vilken givaren svarade när gåvan blev gällande mot givarens borgenärer, eller om det av annan anledning kan antas att givaren är på obestånd, svarar den andre maken för bristen intill värdet av gåvan. Detta gäller dock inte beträffande personliga presenter vilkas värde inte står i uppenbart missförhållande till givarens ekonomiska villkor. Undantag föreligger också då givaren, när gåvan blev gällande mot borgenärerna, hade kvar utmättningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade de skulder för vilka givaren då svarade, d.v.s. då givaren fortfarande var sufficient.

¹⁹⁸ LB 1918 s. 272 ff.

¹⁹⁹ SOU 1981:85 s. 228.

²⁰⁰ Grauers (1997) s. 313.

²⁰¹ Prop. 1986/87:1 s. 71 ff.

²⁰² Grauers (1997) s. 312 f.

I enlighet med ÄktB 8 kap. 2 § är ett löfte om gåva gjort av ena maken till den andra aldrig bindande.²⁰³ Själva formen för gåvoavtalet omfattas av samma regler som övriga avtalsparter.²⁰⁴

5.3 Gåva av lös egendom

Att formen för gåvoavtalet är densamma för gåva mellan makar som för andra gåvor innebär att lös egendom obligationsrättsligt anses vara den mottagande makens när gåvan fullbordats, d.v.s. när egendomen traderats. För sakrättsligt skydd krävs enligt ÄktB 8 kap. 1 § 2 st. att gåvan registreras hos tingsrätten. Av ÄktB 16 kap. 2 § 2 st. framgår att för registreringen krävs antingen att skriftligt gåvoavtal förekommer eller att uppgifter lämnas i en skriftlig handling undertecknad av båda makarna. Observeras bör att registreringskravet inte gäller vid personliga presenter som inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor, ÄktB 8 kap. 1 § 2 st. Som en följd härav kan med andra ord en välbärgad make ge betydligt mer värdefulla gåvor till sin levnadskamrat än en mindre förmögen make.²⁰⁵

Enligt dansk rätt måste en gåva mellan makar avtalas om i äktenskapsförord för att gåvan skall anses giltig. Undantag gäller för sedvanliga gåvor som inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor, 30 § 1 st. ÆrL. Ytterligare en förutsättning för gåvans giltighet är att äktenskapsförordet vari gåvan upptages skall bli föremål för ”tingslysning”.²⁰⁶ I norsk lagstiftning är utgångspunkten att bedömningen av om det föreligger en gåva skall göras utifrån förmögenhetsrättsliga regler. Även i Norge krävs dock att gåva mellan makar preciseras i ett äktenskapsförord, såvida gåvan inte är att anse som vanlig, 50 § EL. Vid avgörandet av huruvida gåvan är vanlig skall beaktas gåvans värde, varför den överlämnades (t.ex. med anledning av bröllopsdag) samt givarens ekonomiska ställning. För fall då äktenskapsförord inte upprättats är gåvan inte giltig, vilket har betydelse för det sakrättsliga skyddet.²⁰⁷ Endast då gåvan består av fast egendom måste äktenskapsförordet ”tinglysas” i Norge.²⁰⁸

²⁰³ Vad gäller löften om gåva mellan andra än makar stadgar 1 § 1 st. GåvoL, att utfästelse om gåva av lös egendom är utan verkan så länge den inte fullbordats, om inte utfästelsen gjorts i skuldebrev eller annan urkund som blivit till gåvotagaren överlämnad, eller omständigheterna vid dess tillkomst visar att den var avsedd att komma till allmänhetens kännedom.

²⁰⁴ Grauers (1997) s. 313.

²⁰⁵ Grauers (1997) s. 313.

²⁰⁶ Danielsen och Hornslet s. 246, 293.

²⁰⁷ Holmøy och Lødrup s. 306, 316 ff.

²⁰⁸ Strøm Bull s. 99.

5.4 Gåva av fast egendom

För att en gåva bestående av fast egendom ska föreligga obligationsrättsligt krävs att gåvoavtalet upprättats i enlighet med bestämmelserna i JB 4 kap.²⁰⁹ Båda makarna skall underteckna en skriftlig gåvohandling innehållande fastighetens registreringsbeteckning samt en förklaring av givaren att han överlåter fastigheten som en gåva till den andra maken, JB 4 kap. 1, 29 §§. När det gäller bostadsrätter är dessa egentligen lös egendom. Emellertid stadgar 6 kap. 4 § BRL samma formkrav som för fast egendom vid gåva av bostadsrätt.²¹⁰

Sakrättsligt skydd får en gåva av fast egendom när den registrerats i enlighet med ÄktB 16 kap. 2 §. Dessutom skall make ansöka om lagfart enligt JB 20 kap. Om lagfart sökes först kommer sökanden endast att erhålla en vilande lagfart då lagfartsansökan inte kan bifallas så länge inte gåvan är gällande mot givarmakens borgenärer, JB 20 kap. 7 § 10 p.²¹¹

²⁰⁹ Grauers (1997) s. 313.

²¹⁰ Grauers (1997) s. 313.

²¹¹ Grauers (1997) s. 314.

6 Skatterättsliga konsekvenser

6.1 Historik

Enklare former av arvsbeskattning har funnits i Sverige sedan slutet av 1600-talet. Emellertid är dessa bestämmelser i stort sett utan intresse för förståelsen av nu gällande rätt. Först genom 1894 års förordning angående stämpelavgifter infördes grundvalarna för dagens arvsbeskattningsregler, d.v.s. en progressiv beskattning grundad på bouppteckningshandlingarna samt på en fingerad lottläggning. Vad gäller gåva beskattades förr främst gåvor bestående av fast egendom eller fartyg. Lös egendom var skattepliktig som gåva enbart om en skriftlig gåvohandling upprättats. Genom 1914 års förordning om arvsskatt och skatt på gåva infördes deklaraionsinstitutet. Som en följd av skyldigheten att avlämna deklaraion kunde omfånget för arvsbeskattningen utvidgas. Tidigare hade arvsskatt enbart kunnat uttagas vid dödsfall då bouppteckningsplikt förelåg. I och med deklaraionsinstitutet kunde även gåvoskatten utbyggas till en allmän gåvoskatt. I samband med denna revision av beskattningsreglerna introducerades samma skattesatser för arv och gåva i syfte att förebygga arvskattens kringgående.²¹²

I slutet på 1930-talet genomfördes ytterligare en omarbetning av reglerna på beskattningsområdet och på grundval av 1938 års arvsskattekommittés förslag²¹³ antogs den nu gällande lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt.²¹⁴

6.2 Arvsskatt

6.2.1 Allmänt

Vid beskattning av arv förekommer i princip endast två olika metoder. Den ena metoden går ut på att utforma skatten som en *arvslottsskatt*. Skatten beräknas då med utgångspunkt i de förmögenhetstillskott som varje arvinge respektive testamentstagare erhåller i samband med ett dödsfall. Denna beskattningsmetod kommer till användning i praktiskt taget hela Västeuropa, inklusive de nordiska länderna. Enligt den andra metoden beräknas skatten på grundval av värdet av hela den avlidnes kvarlåtenskap. Skatten i fråga kan benämnas *kvarlåtenskapsskatt*, då den alltså beräknas utan att någon uppdelning på lotter sker. Sistnämnda metod används i bl.a. USA och Storbritannien.²¹⁵

²¹² Englund och Silfverberg s. 15.

²¹³ SOU 1939:18.

²¹⁴ Englund och Silfverberg s. 15 f.

²¹⁵ Englund och Silfverberg s. 13.

6.2.2 Schematisk bodelning respektive arvskifte

I svensk rätt finns inte några allmänna bestämmelser om när arvskifte skall förrättas och hur detta skall ske. Skiftet är en för dödsbodelägarna privat angelägenhet och kan i regel uppskjutas på obestämd tid. Av denna anledning har lagstiftaren gett arvslottsbeskattningen en schablonmässig utformning. Förfarandet brukar kallas ett schematiskt arvskifte och genomförs i enlighet med ÄB:s regler. För fall då den avlidne var gift måste lottläggningen föregås av en bodelning där efterlevande makens giftorättsandel dras ifrån kvarlåtenskapen. Härvid tillämpas bestämmelserna i ÄktB.²¹⁶ Enligt 15 § 1 mom. 3 st. AGL utgör nämligen det make erhåller p.g.a. giftorätten ett arvsskattefritt förvärv. Grunden härtill är att giftorätten innefattar ett ömsesidigt fång.²¹⁷

Huvudprincipen vid beräkningen av kvarlåtenskapen är att makarnas giftorättsgods skall delas i två lika stora delar. Detta sker genom en *schematisk bodelning*. AGL stipulerar emellertid ett antal undantag från denna grundregel. Tillämpningen av undantagsreglerna förutsätter i flertalet fall ett initiativtagande från de skattskyldigas sida. Enligt 15 § 1 mom. 1 st. AGL medges undantag då den efterlevande maken åberopar en verklig bodelningshandling i vilken andelarna är beräknade på annat sätt än enligt huvudregeln. En förutsättning för undantagets tillämpning är att bodelningen förrättats i enlighet med lag, ett stadgande som avser såväl de formella föreskrifterna om hur en bodelningshandling skall vara utformad som de materiella reglerna i ÄktB. Med bodelning likställs vidare avtal om förtida bodelning mellan efterlevande make och samtliga personer som vid avtalstillfället var sekundosuccessorer, skriftlig uppgift utvisande att efterlevande make framställt sådan begäran som avses i ÄktB 12 kap. 2 § samt dom eller avtal mellan efterlevande make och sekundosuccessorerna vari ÄktB 12 kap. 3 § tillämpats. Nämnda undantagsregler har det gemensamt att de avser fall då den skattefria giftorättsandelen är större än hälften av makarnas giftorättsgods. Det finns emellertid också en undantagsbestämmelse som syftar till att tillvarata det fiskala intresset, d.v.s. som rör fall då den efterlevande makens arvsskattefria giftorättsandel är mindre än hälften av boet. Den efterlevande är enligt 15 § 1 a mom. AGL skyldig att anmäla:

1. om denne med tillämpning av ÄktB 12 kap. 2 § erhållit en mindre andel än hälften av giftorättsgodset, eller
2. om dennes enskilda egendom med tillämpning av ÄktB 10 kap. 4§ ingått i sådan delning som avses i 15 § 1 mom. 1 st. AGL.²¹⁸

Den lagtekniska grunden för det *schematiska arvskiftet* finns i 11 § 1 mom. 1 st. AGL. Häri stadgas att lotter skall fördelas ”enligt lag och

²¹⁶ Englund och Silfverberg s. 13 f.

²¹⁷ Waller s. 77.

²¹⁸ Waller s. 77 ff.

testamente”.²¹⁹ I andra stycket sägs att behållningen skall beräknas med ledning av bouppteckning eller deklaration. Enligt förarbetena skall arvsskatten dock som huvudregel beräknas på grundval av bouppteckningen.²²⁰ Den myndighet som har till uppgift att registrera bouppteckningar och att fatta beslut i arvsskattefrågor är skattemyndigheten.²²¹ Vad beträffar bouppteckningens formella innehåll finns ett antal bestämmelser i ÄB samt även i 15 § 2 mom. sista st. AGL. Liksom vid den schematiska bodelningen kan huvudprincipen vid lottläggningen vid arvskiftet frångås. Även här förutsätter undantagsreglernas tillämpning ett initiativtagande från de skattskyldigas sida. Beträffande särkullbarns arvsavstående till förmån för den efterlevande maken föreskriver exempelvis 15 § 1 a mom. 1 st. 3 p. AGL att arvsavståndet skall anges i bouppteckningen eller i särskild handling som ges in tillsammans med bouppteckningen. Vidare kan enligt 16 § AGL arvs- och testamentslotter beräknas i överensstämmelse med en i behörig ordning upprättad arvskifteshandling, i de fall där en sådan handling redovisas av de skattskyldiga.²²²

Trots att arvsskatten beräknas på varje arvslott är det dödsboet som förskottsvis betalar in skatten. Vid det senare arvskiftet avräknas arvsskatten från respektive lott. Observeras bör att den skattemässiga lottläggningen inte är bindande för dödsbodelägarna vid arvskiftet. En omprövning i skattehänseende p.g.a. att den verkliga lottläggningen avviker från resultatet vid det schematiska arvskiftet, sker endast extraordinärt i särskilt angivna fall.²²³

6.2.3 Fastställandet av arvskatt

De skattskyldiga indelas i enlighet med 28 § 1 st. AGL i tre skatteklasser. Klass I består av den avlidnes närmaste anhöriga och klass III omfattar olika juridiska personer som utmärks av en viss allmännyttighet. Till klass II i sin tur hör alla såväl fysiska som juridiska personer som inte kan inordnas under någon av de övriga klasserna. Efterlevande make hänförs således till klass I tillsammans med sambo, barn, avkomling till barn, make och sambo till barn och efterlevande make eller sambo till avlidet barn.²²⁴

Make har enligt 28 § 2 st. AGL rätt till ett grundavdrag på 280 000 kronor, vilket utgör s.k. *skattefri lott*. Den *skattepliktiga lotten* är alltså det som återstår av arvslotten sedan grundavdrag gjorts. Sistnämnda lott skall innan skatten beräknas avrundas till närmast lägre hundratal kronor.²²⁵ Arvsbeskattningen är progressiv, vilket innebär att skatteprocenten ökar ju

²¹⁹ Waller s. 84 f.

²²⁰ SOU 1939:18 s. 176.

²²¹ SOU 1996:160 s. 12 f.

²²² Waller s. 85 ff.

²²³ Englund och Silfverberg s. 14.

²²⁴ Waller s. 115 f.

²²⁵ Englund och Silfverberg s. 93 f.

större den skattepliktiga lotten är.²²⁶ Skatten beräknas enligt skalorna i 28 § sista stycket AGL.

Enligt norsk lag är den efterlevande makens arv helt avgiftsfritt, 4 § 3 st. Aal.²²⁷ I Danmark gäller precis som i Sverige att skatteprocenten ökar ju större den skattepliktiga lotten är. Om arvsloten understiger 100 000 danska kronor är dock arvet skattefritt.²²⁸

6.2.4 Förmånstagarförvärv

Har någon i enlighet med FAL insatts som förmånstagare och erhåller denne vid försäkringstagarens död förfoganderätten över försäkringen eller utbetalning p.g.a. försäkringen, skall förvärvet beskattas som om det vore arvfallen egendom, 12 § 1 st. AGL. Tre olika huvudtyper av försäkringar kan urskiljas i lagtexten:

- a. livförsäkring (d.v.s. kapitalförsäkring enligt såväl KL:s som FAL:s terminologi)
- b. kapitallivränta (d.v.s. kapitalförsäkring enligt KL och livränteförsäkring enligt FAL)
- c. pensionsförsäkring (d.v.s. P-försäkring enligt KL och livränteförsäkring enligt FAL).²²⁹

Generellt sett är pensionsförsäkringar arvsskattefria då de är föremål för inkomstbeskattning, 12 § 4 st. AGL. Kapitalförsäkringar skall däremot alltid arvsbeskattas. För fall då efterlevande make är förmånstagare har denne rätt att tillgodoräkna sig hälften av ett utfallande försäkringsbelopp skattefritt, 12 § 1 st. AGL. Beträffande utmätningsfria kapitalförsäkringar kan den efterlevande dessutom skattefritt tillgodoräkna sig sex gånger basbeloppet. Bestämmelser om utmätningsfrihet finns i 116 § FAL. Vad gäller kapitallivränta föreligger skattefrihet för efterlevande make för ett belopp på 2500 kronor per år, 12 § 4 st. AGL.²³⁰

I vissa fall skall förmånstagarförvärv gåvobeskattas. Detta återkommer jag till nedan i kap. 6.3.3.

²²⁶ Grauers (1997) s. 316.

²²⁷ Silfverberg s. 108.

²²⁸ Berg och Christiansen s. 43 ff.

²²⁹ Waller s. 99 f.

²³⁰ Waller s. 101 f.

6.3 Gåvoskatt

6.3.1 Allmänt

Enligt 2 § AGL är det gåvotagaren som är den skattskyldige. Skattskyldigheten uppkommer som huvudregel då gåvan överlämnats till gåvotagaren. Viktigt att observera är att då gåvolöfte lämnats i skriftlig handling inträder skattskyldigheten redan då själva handlingen överlämnas till gåvotagaren, 36 § 1 st. AGL. Syftet med gåvobeskattningen är att arvsbeskattningen inte ska kunna kringgås.²³¹ Utan gåvobeskattning skulle nämligen en framtida arvlåtare kunna minska underlaget för arvsbeskattningen genom att redan under sin livstid ge bort sin egendom. Ännu ett ändamål med gåvobeskattningen är att ta tillvara den ökade skatteförmåga som en gåvotagare erhåller. Av denna anledning är gåvoskatten inte begränsad till de fall då ett kringgående av arvsskatten föreligger, utan alla civilrättsligt giltiga gåvor skall beskattas. Sverige har sålunda en *allmän gåvoskatt*.²³²

Vad beträffar gåva mellan makar innehåller svensk rätt inte några generella beskattningsregler härom. Utgångspunkten är enbart att skattskyldighet föreligger när en civilrättsligt giltig gåva är för handen.²³³ Enligt dansk lagstiftning är huvudregeln enligt den nystiftade AAL²³⁴ att gåva mellan makar är avgiftsfri såvida inte makarna är separerade, 22 § 3 st. AAL. Undantag finns för vissa specifika gåvor i 24 § AAL. I Norge är såväl arv som gåva mellan makar helt skattefria, 4 § 3 st. Aal.²³⁵

Skatten på gåva beräknas i enlighet med samma regler som arvsskatten, 28 och 43 §§ AGL. Gåva mellan makar beskattas således enligt skatteklass I. Noteras bör dock att grundavdraget i 28 § 2 st. AGL endast gäller arvsskatten. Beträffande grundavdrag för gåvor förekommer särskilda bestämmelser, vilket nedan kommer att utvecklas.

Vid svårighet med gränsdragningen mellan köp och gåva kan ”gåvodelen” beskattas. Detta kan förekomma exempelvis vid en försäljning till ett pris som uppenbart understiger köpeobjektets verkliga värde. Sådana s.k. blandade förvärv är vanligast förekommande i samband med överlåtelse av fastigheter.²³⁶ HD har i NJA 1994 s. 607 uttalat att även om en fullbordad gåva återgår, kvarstår skyldigheten att betala gåvoskatt.

²³¹ Grauers (1997) s. 315.

²³² Englund och Silfverberg s. 14.

²³³ Silfverberg s. 108.

²³⁴ Lov om afgift af dødsboer og gaver, LBK nr 752 af 23/08/2001.

²³⁵ Silfverberg s. 108.

²³⁶ Grauers (1997) s. 316.

6.3.2 Skattefrihet

Gåvor är inte alltid skattepliktiga. Enligt 39 § AGL åtnjuter följande gåvor skattefrihet:

- gåva av möbler, husgeråd och andra lösörens, som är avsedda för gåvotagarens eller hans familjs personliga bruk och vars värde under ett och samma år inte överstiger 10 000 kronor,
- periodiskt understöd i den mån understödet skall inräknas i gåvotagarens skattepliktiga inkomst,
- det make eller sambo erhåller vid bodelning, som förrättas av annan anledning än makes eller sambos död, utöver vad denne har rätt till enligt lag, i den mån värdet av vad maken eller sambon erhållit inte överstiger värdet av hans i bodelningen ingående egendom,
- annan fullbordad gåva än de som nämnts under 1-3, i den mån värdet av gåvan, eller om gåvotagaren under samma kalenderår av samma givare erhåller flera sådana gåvor, inte överstiger 10 000 kronor.

Första punkten behandlar gåvor till samma gåvotagare från flera olika givare. Om gåvotagaren följaktligen erhåller gåvor från olika givare som tillsammans överstiger 10 000 kronor blir hela värdet skattepliktigt. Beloppet 10 000 kronor är nämligen inte ett grundbelopp utan ett gränsvärde. Vad gäller andra punkten bör kompletteringsvis nämnas att *obligatoriska* periodiska understöd normalt inkomstbeskattas, t.ex. underhåll till make i enlighet med dom på äktenskapsskillnad. Sådana understöd åtnjuter således gåvoskattefrihet. Däremot beskattas *frivilliga* periodiska understöd som gåva. Beträffande tredje punkten gäller att när gränsen för vad make får förvärva genom bodelning är passerad anses det överstigande värdet vara skattepliktig gåva. Detta innebär att make måste skatta för det värde som överstiger värdet av den egendom som maken ägde före bodelningen. När det slutligen gäller den sista punkten bör påpekas att gåvobeskattningen liksom arvsbeskattningen är progressiv. Detta innebär som ovan berörts att skatteprocenten ökar ju större gåvan är. Av denna anledning är det högst väsentligt att komma ihåg att gåvor från samma givare läggs samman inom en tioårsperiod, 41 § 1 mom. AGL. Innan gåvorna läggs samman skall grundavdrag på 10 000 kronor för varje gåva göras.²³⁷ Se vidare nedan under kap. 6.4.

6.3.3 Förmånstagarförvärv

Om ett förmånstagarförvärv sker under försäkringstagarens livstid skall förvärvet i fråga gåvobeskattas, 37 § 2 mom. AGL. Då det rör sig om en utmätningsfri kapitalförsäkring erhåller dock den efterlevande maken sex gånger basbeloppet skattefritt. Är det fråga om en kapitallivränta har förmånstagaren rätt till ett livräntebelopp på 12 500 kronor gåvoskattefritt

²³⁷ Grauers (1997) s. 315 ff.

(2 500 kronor i enlighet med 12 § 4 st. AGL och 10 000 kronor enligt 39 § d AGL)²³⁸

Det är viktigt att skilja mellan förmånstagarförvärv under försäkringstagarens livstid och gåva av själva försäkringen som sådan. Någon rätt till fribelopp enligt 12 § AGL finns nämligen inte vid gåva av sistnämnda slag.²³⁹

6.4 Sammanläggningsreglerna

Enligt 19 § 1 mom. AGL skall arvs- eller testamentslott, för vilken inträde av skattskyldighet är att hänföra till dödsfallet, vid skattens beräkning sammanläggas med gåva som arvingen respektive testamentstagaren erhållit av den avlidne inom en tioårsperiod före dödsfallet. I enlighet med 41 § 1 mom. AGL skall gåvor som en gåvotagare erhåller från samma givare under en tioårsperiod läggas samman vid gåvoskattens beräkning. Grundavdrag skall dock göras för varje gåva respektive arvs- eller testamentslott innan sammanläggning sker. En gåva som understiger grundavdragets storlek omfattas med andra ord inte av sammanläggningen.²⁴⁰ Sammanläggningsreglerna har till ändamål att förhindra att bestämmelserna om progressiv beskattning kringgås.²⁴¹

För att närmare belysa sammanläggningsreglerna ämnar jag ge två exempel på situationer där dessa blir aktuella.

Exempel på sammanläggning av gåvor: X har givit sin make en gåva på 150 000 kronor för fyra år sedan, en gåva på 50 000 kronor för två år sedan och en gåva på 200 000 kronor under förevarande år. Efter att grundavdrag på 10 000 kronor gjorts för respektive gåva, beräknas gåvoskatten på det sammanlagda värdet, d.v.s. $140\,000 + 40\,000 + 190\,000 = 370\,000$ kronor. Enligt tabellen för klass I blir gåvoskatten 44 000 kronor. (10 % av 300 000 kronor är 30 000 kronor och 20 % av 70 000 kronor är 14 000 kronor.) Från de 44 000 kronorna skall den tidigare betalda gåvoskatten dras. Detta innebär att 18 000 kronor (10 % av 180 000 kronor ($140\,000 + 40\,000$)) skall dras från gåvoskatten, vilket resulterar i att denna blir 26 000 kronor. Gåvoskatten på den sista gåvan på 200 000 kronor blir således 26 000 kronor istället för 19 000 kronor som den skulle blivit om inte sammanläggningsreglerna funnits.²⁴²

Ju större gåvornas värde är desto större betydelse får sammanläggningsreglerna. För det fall då de sammanlagda gåvorna understiger 300 000 kronor medför sammanläggningsreglerna dock ingen

²³⁸ Waller s. 144 f.

²³⁹ Waller s. 145.

²⁴⁰ Englund och Silfverberg s. 138 ff.

²⁴¹ Grauers (1997) s. 316.

²⁴² Grauers (1997) s. 317.

skillnad alls då skattesatsen inte ändras förrän detta belopp överstigits, 28 § AGL in fine.²⁴³

Exempel på sammanläggning av gåvor och arv: X har givit sin make två gåvor på 600 000 kronor och 400 000 kronor tre respektive ett år före sitt dödsfall. Efterlevande makes arvslott är 360 000 kronor. Grundavdragen för varje gåva är 10 000 kronor medan grundavdraget för arvsloten är 280 000 kronor. Summan av gåvor och arvslott blir följaktligen $590\,000 + 390\,000 + 80\,000 = 1\,060\,000$ kronor. Arvskatten på det sammanlagda beloppet blir enligt tabellen för klass I 228 000 kronor (90 000 kronor på 600 000 kronor + 30 % på resterande 460 000 kronor). Härifrån skall dras den med anledning av gåvorna på sammanlagt 980 000 kronor ($590\,000 + 390\,000$) tidigare betalda gåvoskatten, nämligen 204 000 kronor (90 000 kronor på 600 000 kronor + 30 % på resterande 380 000 kronor). Arvskatten på de 360 000 kronorna blir alltså 24 000 kronor i stället för 8 000 kronor som den skulle blivit utan förekomsten av sammanläggningsreglerna.²⁴⁴

²⁴³ Grauers (1997) s. 318.

²⁴⁴ Grauers (1997) s. 318 f.

7 Analys

7.1 Analytisk komparation

Bestämmelserna om makars egendom har som inledningsvis nämnts tillkommit efter ett omfattande nordiskt samarbete. Redan år 1909 fick lagberedningen i uppdrag att företa en revision av ÄGB och vissa delar av ÄÄB, i syfte att skapa en enhetlig skandinavisk lagstiftning på familjerättens område. Ett av de viktigare områdena i denna revision var makars ekonomiska mellanhavanden. Ett antal ytterligare omarbetningar har därefter genomförts för att år 1958 resultera i vår nuvarande ÄB och år 1988 även i den numera gällande ÄktB. Med anledning av det nordiska samarbetet har regleringen avseende makars förmögenhetsförhållande kommit att vila på samma principer i de skandinaviska länderna. De grundläggande elementen i det nordiska systemet utgörs av en kombination av individuell äganderätt och ekonomisk gemenskap. Makes självständighet kommer till uttryck i bestämmelserna om att vardera maken under äktenskapet själv äger och förvaltar den egendom som han eller hon förvärvat. Gemenskapselementet i sin tur tydliggörs framförallt genom likadelningsprincipen, vilken innebär att makarnas giftorättsgods vid äktenskapets upplösning skall bli föremål för en hälftindelning.

Först år 1845 erhöll män och kvinnor lika giftorätt såväl på landet som i städerna. Denna regel har sedan bestått och i takt med jämställdhetsutvecklingens gång blivit en självklarhet. Jämställdhetspolitikens mål är nämligen ”att kvinnor och män skall ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.”²⁴⁵ Egendomsordningen för makar präglas numera av avtalsfrihet och ekonomisk likställdhet. Äkta makar ses som självständiga individer, trots att många fortfarande anser att äktenskapet är en livslång gemenskap, såväl ekonomiskt som socialt. Emellertid står makes självständighet och individuella äganderätt otvivelaktigt i ett motsatsförhållande till äktenskapets gemenskap. Även om äkta makar idag anses vara ekonomiskt självständiga individer, ställer ÄktB krav på ömsesidig underhållsplikt. Av den äktenskapliga gemenskapen följer nämligen att makar bör leva under lika förhållanden, oberoende av den enes större eller mindre tillgångar. Reglerna om ömsesidig underhållsplikt under äktenskapet stärker således den ekonomiska gemenskapen mellan makarna. Även i Danmark och Norge har äkta makar en bilateral försörjningsskyldighet. Försummar en make denna skyldighet kan rättsväsendet gripa in. Utgångspunkten i samtliga av länderna är dock att varje make skall svara för sin försörjning, när äktenskapet tar slut. Grundtanken är nämligen att varje make skall etablera en självständig ekonomi. Undantag medges då försörjningsproblem

²⁴⁵ SOU 1997:87 s. 1.

förekommer på så sätt att underhållsbidrag under en övergångsperiod kan utdömas.

Samtliga tre länder gör skillnad mellan egendom som ingår i makarnas egendomsgemenskap samt enskild egendom. Egendom kan i alla länderna bli enskild genom äktenskapsförord samt genom gåva respektive arv med villkor om att den ska vara mottagarens enskilda egendom. Norsk lagstiftning saknar reglering beträffande förmånstagarförordnanden stadgande att egendom skall vara enskild. Detta finns däremot i de två övriga länderna. Danmark har vidare två typer av enskild egendom ("fuldstændigt særeje" samt "skilsmisssæreje"), vilket enligt min uppfattning förefaller eftersträvsvärt. I många fall används äktenskapsförord som ett skydd gentemot en hälftindelning vid en framtida skilsmässa. Om makarnas äktenskap däremot fortskridit under hela deras resterande livstid borde de inte ha något emot att livskamraten övertar egendomen. De danska reglerna medför att makar kan skraddarsy sina egendomsförhållanden.

Vad gäller samäganderätt förekommer det i svensk lagstiftning två former av rättsinstitutet. Enligt doktrinen föreligger reell samäganderätt då det gemensamma ägandet är öppet redovisat och allmänt iakttagbart. Dolt samägande är förhanden då endast ena maken utåt sett står som ägare, men där båda makarna av olika anledningar egentligen innehar äganderätt. I realiteten är sistnämnda form dock endast ett slags samäganderättsanspråk. Alltsedan ikraftträdandet av 1920 års GB har det ansetts kunna uppkomma samäganderätt för makar till bohag som sammanblandats under äktenskapet. Av särskilt stort intresse är den rättspraxis som på senare tid uppkommit angående makars bostad. HD har i sin rättsskapande verksamhet gett uttryck för ståndpunkten att ett antal omständigheter skall föreligga för att dolt samägande till fastighet skall kunna uppkomma. Dels skall köpet ha skett för att bereda makarna en gemensam bostad, dels skall den dolde samägaren ha gjort ett ekonomiskt tillskott i någon form som har möjliggjort eller åtminstone underlättat förvärvet. En ytterligare förutsättning är förekomsten av en gemensam partsvilja om samäganderätt. Dold samäganderätt är av obligationsrättslig natur, dock inte grundad på lag utan på en presumerad tyst överenskommelse. Problematiken kan i många situationer bli flerfaldig och det är viktigt för båda makarna samt även för deras borgenärer att få klarlagt vad som gäller. Detta speciellt av den anledningen att den dolde ägarens samäganderättsanspråk kan utmätas efter lagakraftvunnen dom eller insättandeförklaring, och då samäganderättsanspråket i sig dessförinnan inte är skyddat mot den formella ägarens borgenärer.

Skälet till att dold samäganderätt anses kunna uppkomma bör enligt min mening beträffande makar ligga i grundtanken att äktenskapet innebär en gemenskap. En make som i denna gemenskap underlättar eller på annat sätt bidrar till ett förvärv skall också erhålla gottgörelse härför. Det krävs helt enkelt en utjämning av något slag mellan de äkta makarnas insatser för att nå det gemensamma målet: familjens välbefinnande. Emellertid är det min

uppfattning att gränsen för när samäganderätt skall anses föreligga inte får sättas så lågt att det är tillräckligt att make underlättat förvärvet i fråga enbart genom hushållsarbete. Detta är att göra ett för stort intrång på den individuella äganderättens territorium, som ju utgör ett viktigt fundament i vårt rättssamhälle.

Huvudprinciperna i både svensk, dansk och norsk äktenskapsrätt är att varje make råder över sin egendom under äktenskapet, med undantag för diverse rådighetsinskränkningar, samt att nettovärdena av egendomsgemenskapen blir föremål för hälftindelning vid äktenskapets upplösning. Emellertid finns det ett antal möjligheter till undantag från sistnämnda bestämmelse. I Sverige sätts likadelningsprincipen ur spel genom regler om jämkning, exempelvis vid kortvariga äktenskap och oskäligen äktenskapsförord. Även Danmark har undantagsregler med anledning av kortvariga äktenskap men också då ena maken skulle få det orimligt ringa ställt efter skilsmässan. Vidare kan jämkning enligt danska bestämmelser ske då det är nödvändigt för upprätthållandet av hemmet samt vad gäller vissa typer av arv. I Norge finns en skevdelningsregel beträffande egendom som klart kan föras tillbaka till egendom som make ägde när äktenskapet ingicks, eller som denne senare har förvärvat genom arv eller gåva från annan än den andre maken, samt även i fall då det föreligger särskilda skäl. För att skevdelning skall ske enligt det förstnämnda alternativet krävs att den make som åberopar skevdelning kan bevisa att egendomen verkligen kan föras tillbaka till de ovan omtalade tidpunkterna. Samtliga tre länders jämningsregler syftar till att skydda ena maken på så sätt att bodelningsandelarna justeras. Vissa bestämmelser skyddar den mest förmögne medan andra skapar trygghet åt den mindre lyckligt lottade. Ändamålet bakom likadelningsprincipen i sin tur är att genom utjämning uppnå ekonomisk likställdhet mellan de f.d. makarna. Således står individen mot gemenskapen även här.

Vid bodelning med anledning av ena makens död tillämpas något annorlunda jämningsregler då bodelningssituationen inte riktigt ser ut som vid äktenskapsskillnad. Möjligheten till jämkning då ena maken avlidit går ut på att efterlevande make har rätt att begära att vardera sidan skall behålla sitt giftorättsgods som sin andel. Bestämmelsen blir främst aktuell då den efterlevande maken har större förmögenhet än den avlidne maken, d.v.s. när den efterlevande har en större andel nettogiftorättsgods. Jämningsregeln innebär att efterlevande make slipper dela med sig av sitt giftorättsgods till den avlidnes särkullbarn eller eventuella testamentstagare. Sett ur denna aspekt kan bestämmelsen sägas fylla samma funktion som ÄktB 12 kap. 1 §, då syftet är att skydda den mest förmögne maken. Dock kan regeln även utnyttjas då det är den efterlevande som har minst nettogiftorättsgods. I en sådan situation medför jämkningen att efterlevande make låter den avlidnes särkullbarn samt förekommande testamentstagare erhålla hela den avlidnes förmögenhet. Detta skulle enligt min uppfattning kunna vara aktuellt för att visa den avlidnes arvingar sin välvilja. Intressant i detta sammanhang är att då ena maken ju är avliden kan syftet med jämningsregeln ifråga omöjligtvis vara utjämning mellan makarna. Gemenskapen existerar inte

längre. Enligt Ryrstedt måste regleringen ses enbart som ett uttryck för individens intressen.²⁴⁶

Viktigt att påpeka är att särskild egendom inte är ett tredje egendomslag vid sidan av giftorättsgods och enskild egendom. Rättigheterna i fråga kan utgöra båda dessa kategorier av egendom. Betydelse får begreppet särskild egendom dock endast då det utgör giftorättsgods och med anledning härav kan hållas utanför bodelningen om ”det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten”. I annat fall skulle ju egendomen ändå inte ingå i bodelningen.

Vad beträffar rådighetsinskränkningar är dessa nödvändiga för att skydda den andra makens intressen. Bestämmelsen värnar dock även om den övriga familjen livssituation. Det hade varit orimligt att låta en av makarna fritt kunna sälja eller hyra ut exempelvis den gemensamma bostaden. Barn behöver en trygg uppväxt, men även vuxna är i behov av stabilitet i tillvaron. Det faktum att ena maken ensam lagligen skulle kunna sälja familjens hus skulle förmodligen i många fall kunna få ohyggliga konsekvenser, vilket också uppmärksammats i såväl Sveriges som Norges och Danmarks lagstiftning. Samliga tre länder har vidare vederlagsregler då ena maken har minskat sitt giftorättsgods i orimlig omfattning. Enligt norsk rätt gäller dock att vederlag kan utgå endast såvida inte medlen behövs för gäldstäckningen. En annan punkt på vilken Norges bodelningsregler skiljer sig åt jämfört med Sverige och Danmark är att endast vissa skulder får tas med i gäldstäckningen. Detta förfelar enligt min mening hela syftet med gäldstäckningen, nämligen att endast makarnas nettogiftorättsgods skall vara föremål för delning. För att inte orättvisa skall uppstå då ena maken har stor enskild egendom, har Sverige på ett lämpligt sätt löst detta genom att för skulder med viss anknytning till den enskilda egendomen skall täckning eftersträvas i just denna egendom. Först när den enskilda egendomen inte räcker till för täckningen av skulderna får bristen avräknas mot makens giftorättsgods.

Beträffande värderingen av boet gäller att denna skall göras så nära tidpunkten för bodelningen som möjligt. Anledningen härtill bör ha sin utgångspunkt i reglerna om gäldstäckning. Dessa bestämmelser förutsätter nämligen att make tillförs så mycket vid bodelningen att dennes skulder täcks. Detta krav uppfylls kanske inte om egendom sjunkit i värde mellan värderingstidpunkten och bodelningstillfället. I värsta fall kan en äldre värdering medföra att den utjämning som eftersträvas i enlighet med likadelningsprincipen kullkastas.

Vid lottläggningen har make rätt att på sin lott välja den egendom som denne önskar ur sitt eget giftorättsgods, så länge detta värde omfattas av giftorättsandelen. Detta innebär att den individuella äganderätten tryggas. Emellertid avser nämnda reglering inte bostad och bohag i den mån den andre maken behöver dessa bättre än ägarmaken. Bestämmelserna rörande

²⁴⁶ Ryrstedt s. 176.

bostad och bohag är präglade av tanken på äktenskapet som en ekonomisk gemenskap. Övertagandet av framförallt bostaden är ett betydelsefullt stadgande vid de flesta äktenskapsskillnader. Trots att ena maken övertagit den gemensamma bostaden kan den andre maken tillerkännas bruksrätt till densamma om det finns särskilda skäl enligt norsk lagstiftning. I Danmark kan make till och med överta förvärvsverksamhet, för det fall att verksamheten uteslutande eller åtminstone i det väsentligaste drivits av den andre maken. Såväl norsk som dansk rätt går i dessa avseenden för långt enligt min mening. Vid de äktenskapsskillnader där bodelningsreglerna, bl.a. bestämmelserna om övertaganderätten, tvingas tillämpas existerar det troligen en viss osämja mellan makarna. Att i ett sådant läge låta den ena maken överta bostaden men samtidigt ge den andre maken bruksrätt förefaller vara dömt att misslyckas. Vardera maken vill troligen nå en för denne så fördelaktig uppgörelse som möjlig. En sådan torde inte omfatta att behöva dela på nyttjandet av bostaden. Vad gäller det danska stadgandet är det min ståndpunkt att äger den ena maken en rörelse under äktenskapet så tillhör verksamheten denne make även efter äktenskapet. Den danska lagstiftningen kan ju medföra en negativ verkan på medborgarnas vilja att starta egna företag, något som istället borde uppmuntras. Personligen anser jag att övertaganderätten överlag skulle kunna uppfattas som en kränkning av ägarens rätt, men då ändamålet bakom övertaganderätten främst är att skapa kontinuitet i boendet för barnen blir övertagandet legitimt. Då båda makarna haft det gemensamma hemmet i sin besittning skulle övertaganderätten även kunna hämta stöd i det normativa grundmönstret skydd för etablerad position.²⁴⁷

Bodelning under äktenskapet är ofta ett sätt att åstadkomma en skattefri gåva eller att förhindra att vissa tillgångar i framtiden tas i anspråk av makens borgenärer. Då egendomen förblir giftorättsgods finns det inget som hindrar att en ny bodelning genomförs vid äktenskapets upplösning. Egendom som make erhåller vid bodelning under äktenskapet blir alltså inte den makens enskilda. Verkan av bodelningen är att det blir klarlagt vad vardera maken egentligen äger.

Den svenska regeln att make numera ärver före de gemensamma barnen förefaller enligt min mening även den ge uttryck för uppfattningen att äktenskapet innebär en gemenskap. Barn har dessutom för det mesta inte samma ekonomiska behov som den efterlevande maken, vilken skall upprätthålla familjesituationen. Det sagda gäller åtminstone i fall då barnen inte är vuxna. Regeln underlättar vidare för makar på så sätt att de numera inte behöver skriva inbördes testamenten. I Danmark ärver den efterlevande maken hela kvarlåtenskapen endast då den först avlidne inte efterlämnar några bröstarvingar. Om bröstarvingar däremot förekommer har make endast rätt till en tredjedel av kvarlåtenskapen. Den norska arvslagstiftningen ger make rätt till en fjärdedel av kvarlåtenskapen när den först avlidne efterlämnar bröstarvingar. Då den först avlidne maken inte

²⁴⁷ Ryrstedt s. 241.

efterlämnar några arvingar i första arvsklassen men väl i andra har den efterlevande rätt till hälften av kvarlåtenskapen. Ur makes synvinkel borde med anledning härav svensk rätt erbjuda ett angenämare läge. En efterlevande make är i Sverige dessutom skyddad genom basbeloppsregeln. Även i Norge finns en lagstadgad rätt för make till fyra gånger basbeloppet då den först avlidne efterlämnar bröstarvingar och sex gånger basbeloppet då endast arvingar i andra arvsklassen förekommer. Makar i Sverige och Norge är således jämställda vad gäller basbeloppsskyddet. I dansk rätt skyddas make genom reglerna om rätten att ur boet uttaga så mycket att värdet härav tillsammans med makens bodelningsandel, inklusive makens enskilda egendom samt arvslott, uppgår till 150 000 kronor. Denna bestämmelse placerar makar i Danmark på samma skydds nivå som de nämnda basbeloppsreglerna i grannländerna.

Som en ytterligare förstärkning av makes arvsrätt i Sverige och Norge går makes rätt enligt basbeloppsregeln före såväl särkullbarns rätt till arvslott som en testamentstagares rätt enligt testamente. Dock kan det tyckas olyckligt att rättsläget är oklart beträffande vad som händer med testamentstagarens rätt. Ett särkullbarn blir ju kompenserad genom rätten till efterarv. Enligt det danska rättssystemet får samtliga bröstarvingars arv stå tillbaka för regeln om makes rätt att erhålla 150 000 kronor. Denna rätt borde inte heller kunna inskränkas genom testamente, då bestämmelsen är utformad på så sätt att make *alltid* har rätten i fråga.

Makes arvsrätt före gemensamma barn i Sverige skulle kunna sägas motsvaras av rätten att sitta i oskiftat bo i Danmark och Norge. Bestämmelserna medför samma resultat trots dess differentierade utformning. Såväl när det gäller makes arvsrätt före gemensamma barn som rätten att sitta i oskiftat bo, har särkullbarn rätt att få ut sitt arv vid sin förälders död. Enligt svensk rätt kan särkullbarnet avstå från arv till förmån för den efterlevande maken och istället bli efterarvinge, medan det enligt dansk och norsk rätt kan lämna sitt samtycke till att den efterlevande sitter kvar i oskiftat bo. Samtliga av ländernas lagstiftningar lämnar alltså möjlighet till skydd för efterlevande make även i förhållande till existerande särkullbarn. En viktig skillnad avseende dessa två typer av skydd för efterlevande make är att make enligt svensk rätt ärver hela kvarlåtenskapen före gemensamma barn oavsett om egendomen under äktenskapet utgjordes av giftorättsgods eller enskild egendom. I Danmark och Norge förutsätter rätten att sitta i oskiftat bo enligt huvudregeln att makarna under äktenskapet haft egendomsgemenskap. I Danmark föreligger rätten även då boet består av skilsmissexörelse. Enligt norsk rätt kan den efterlevande sitta kvar i oskiftat bo när egendomen är enskild endast under förutsättning att de övriga arvingarna lämnar sitt samtycke. Svensk lagstiftning måste alltså enligt min åsikt sägas erbjuda ett bättre skydd sett ur denna infallsvinkel.

Beträffande den praxis som förekommer rörande testamentariska förordnanden om full äganderätt för den efterlevande maken finns det enligt min uppfattning ett och annat att ifrågasätta. Ett inbördes testamente, jämlikt

vilket den efterlevande maken med full äganderätt erhåller den avlidnes kvarlåtenskap, skall enligt HD medföra att den först avlidnes arvingar inte har någon efterarvsrätt enligt ÄB 3 kap. 8 §. Det kan dock ifrågasättas om makar som i ett inbördes testamente utan juridisk hjälp använt uttrycket full äganderätt, avser såväl att den efterlevande maken ska ha testationsfrihet som att egendomen enbart ska tillfalla den sist avlidnes släktingar, då den efterlevande inte gjort något testamentariskt förordnande under sin livstid.²⁴⁸ Jag anser att det borde göras en särskild bedömning i varje enskilt fall vad gäller huruvida rätten till sekundosuccession har bortfallit eller inte. Härvid får makarnas sannolika vilja försöka utrönas i enlighet med den viljeteoretiska tolkningsprincip som gäller vid övrig testamentstolkning.

Gåva mellan makar är en rättshandling som särbehandlas jämfört med andra avtal mellan makar. Makar behandlas nämligen som vilka avtalsparter som helst enligt huvudregeln i svensk rätt. Gåvoavtalet kan dock medföra skada för givarens borgenärer då det inte innebär någon uppoffring för maken. Detta av den anledningen att egendomen fortfarande skall ingå i en framtida bodelning. Det föreligger i svensk rätt problem vid urskiljandet av gåvor mellan makar från andra mellan makarna företagna förmögenhetsrättsliga dispositioner. Det finns åtskilliga handlingsalternativ för makar som ämnar genomföra en förmögenhetsöverföring mellan sig.²⁴⁹ Exempelvis kan en förmögenhetsöverföring ske öppet i form av gåva eller underhåll, eller indirekt genom att ena maken i större utsträckning än den andra betalar för den gemensamma hushållningen. Ett annat exempel är att den ena maken står som lagfaren ägare till familjebostaden medan båda makarna betalar räntor och amorteringar på den. Frågan är hur sådana dispositioner skall bedömas ur gåvoskatterättslig synvinkel. Utgångspunkten i svensk rätt är ju enbart att beskattning skall ske när det föreligger en civilrättsligt giltig gåva.

De lege ferenda kan diskuteras om de svenska gåvoskattereglerna borde utformas på ett sätt liknade de danska och norska bestämmelserna. Med detta avser jag om skattefrihet skall råda för gåvor mellan makar även i Sverige. Enligt min mening borde gåvor mellan makar inte gåvobeskattas såvida de inte givits i skatteundandragande syfte. Ett sådant syfte kan tänkas föreligga då ena maken ger den andra en värdefull gåva precis före sin död, och då den efterlevande maken därefter i samband med bodelningen åberopar att vardera sidan skall behålla sitt giftorättsgods som sin andel i enlighet med ÄktB 12 kap. 2 §. Vad make erhåller vid bodelningen medför ju inte några skatterättsliga konsekvenser.

Vad beträffar arvsbeskattningen är denna enligt min uppfattning berättigad då den efterlevande maken i de flesta fall faktiskt övertar hela sin avlidne makes förmögenhet. Emellertid vilar arvsskatten inte endast på rent finansiella motiv utan används medvetet också i fördelningspolitiskt syfte. Då ändamålet med efterlevande makes grundavdrag är att stärka dennes

²⁴⁸ Agell (1996) s. 91 f.

²⁴⁹ Silfverberg s. 148.

ställning, har efterlevande make tillerkänts ett så högt grundavdrag att någon arvsskatt normalt inte utgår.²⁵⁰

7.2 Slutsatser

Att ett nordiskt lagsamarbete är värdefullt utifrån flera synvinklar är oomtvistligt. Betydelsen härav har dessutom ökat på senare tid i takt med den allt större rörligheten över gränserna. Särskilt när det gäller den familjerättsliga lagstiftningen har de som flyttar från ett land till ett annat ett självklart intresse av att lagstiftningen är så likartad som möjligt i de olika länderna.

Den skandinaviska lagstiftningen på familjerättens område såvitt avser Sverige, Danmark och Norge överensstämmer vad gäller stora delar. På vissa områden är de till och med identiska. Emellertid finns det även skillnader, exempelvis vad gäller undantagen från likadelningsprincipen vid bodelningen samt efterlevande makes arvsrätt. I detaljutformning har med andra ord delvis olika lösningar valts samtidigt som vissa terminologiska skillnader finns i lagverken. En allmän svårighet vid en komparativ analys av makars ekonomiska mellanhavanden är det beroende mellan de arvsrättsliga reglerna och reglerna om makars egendomsförhållanden som alla system uppvisar.

Anledningen till utformningen av dagens reglering av makars ekonomiska mellanhavanden är den förändring av de samhälleliga och ekonomiska förhållandena som genom tiderna skett samt kravet på att lagstiftningen överensstämmer med samhällsutvecklingen. Även förändringar i familjestrukturen och familjemönstren till följd av ändrade förutsättningar för och uppkommen acceptans av separation och skilsmässa, har påverkat den familjerättsliga regleringen.

Det rättsliga äktenskapet behöver idag inte innebära samlevnad liksom samlevnad inte behöver innebära äktenskap. Förr fick inte makar själva bestämma om de ville skilja sig eller inte. Äldre äktenskapslagars ändamål var att föra tvistande makar till rätta.²⁵¹ Enligt 1734 års lag var straffmaskineriet skoningslöst för den make som medfört upplösningen av äktenskapet. Den skyldige maken kunde sättas i stocken eller åläggas att stå naken vid en kyrkodörr. Bannlysning var det yttersta medlet men detta straff kom dock sällan till användning.²⁵² I 1734 års lag föreskrevs som huvudregel två grunder för upplösning av äktenskap, nämligen hor och egenvilligt övergivande. Lagen medgav dock även skilsmässa för hemmavarande maka när mannen var på okänd ort eller då osäkerhet rådde huruvida mannen fortfarande var i livet. Om mannen kom tillbaka och

²⁵⁰ Prop. 1987/88:61 s. 33 f.

²⁵¹ Schmidt (1985) s. 15.

²⁵² Schmidt (1967) s. 13 f.

kunde visa laga förfall fick han dock tillbaka sin hustru igen.²⁵³ Enligt såväl 1915 års lag som 1920 års GB var den principiella grunden för äktenskapsskillnad att djup och varaktig söndring uppstått mellan makarna.²⁵⁴ Av dessa begränsningar i makars självbestämmande finns endast en liten del kvar. En absolut rätt till äktenskapsskillnad infördes genom lagändringar år 1973²⁵⁵, dock stadgar ÄktB en sex månader lång betänketid inom vilken makarna har möjlighet att ändra sig då makarna inte är ense om skillnaden. Det andra fallet då betänketid ska föregå en skilsmässa är då gemensam vårdnad om barn under 16 år föreligger.

Familjen är i dagens läge inte längre nödvändig för familjemedlemmarnas överlevnad. Gemenskapstanken ställs numera emot makes intresse av att ha en egen ekonomisk sfär. Däremot har familjen och äktenskapet fortfarande till uppgift att tillföra den enskilda parten en känslomässig gemenskap. Brister på det känslomässiga planet leder med anledning härav lättare till äktenskapets upplösning än vad det tidigare gjort. Kvinnor tjänar i dag i ett antal fall lika mycket som sina män och klarar sig därför på egen hand efter en äktenskapsskillnad. Förr var det familjens ekonomiska betydelse som var av högsta prioritet, medan det numera är den känslomässiga funktionen. Dock erkänns den gemensamma ekonomiska funktionen bl.a. genom reglerna om ömsesidig underhållsplikt. Värt att poängtera är att i ett förhållande där makarna är någorlunda ekonomiskt likställda kommer den ömsesidiga underhållsplikten inte att aktualiseras. Vardera maken står då ändå för hälften av såväl inkomsterna som utgifterna och använder sina egna medel till sina egna särskilda behov. De bestämmelser som uttrycker en gemenskapskaraktär har störst betydelse i de fall då makarna är ekonomiskt olikställda under äktenskapet. Anledningar härtill kan t.ex. vara att ena maken tjänar mer än den andra eller då ena maken sedan tidigare har en större förmögenhet än den andra, och således har mer egendom vid en framtida bodelning. Observeras bör att lagen i sig endast innebär en *formell* jämställdhet. *Materiell* jämlikhet uppkommer inte förrän makar verkligen lever under samma villkor oberoende av hur deras respektive ekonomiska förhållanden ser ut. Reglerna om att domstolen kan ålägga make som försummar sin underhållsskyldighet att betala underhållsbidrag till den andra maken medför att sistnämnda jämlikhet realiserar.

Trots den betydande rättsgemenskapen angående makars förmögenhetsförhållanden är den skattemässiga behandlingen av gåvor mellan makar olika i de nordiska länderna. Undantag gäller dock för sedvanliga presenter. Konsekvenserna av skattelagstiftningen blir att makar åtminstone i Sverige måste planera eventuella förmögenhetsöverföringar så att inte gränsvärdet 10 000 kronor överskrids. Det är även essentiellt att beakta sammanläggningsreglerna vilka ju syftar till att förhindra att bestämmelserna om progressiv beskattning kringås. Gåvor från samma

²⁵³ Schmidt (1967) s. 15.

²⁵⁴ Stjernstedt s. 235.

²⁵⁵ Ryrstedt s. 39.

givare slås som en följd av sammanläggningsreglerna ihop om de är fullbordade inom en tioårsperiod, 41 § 1 mom. AGL. Arvsskatten i sin tur får som tidigare framkommit inte några större konsekvenser i de flesta fall. Endast då den avlidne maken var väldigt förmögen och grundavdraget följaktligen inte räcker till drabbas den efterlevande maken av arvsskatten.

7.3 Allmänna utvecklingstendenser och synpunkter de lege ferenda

Även om någon formell harmonisering ännu inte tagit fart mellan EU:s medlemsländer vad gäller makars ekonomiska mellanhavanden, skulle en konvergens också på detta viktiga civilrättsliga område kunna uppstå som ett resultat av den ökande personella rörligheten. Det nordiska samarbetet på området i fråga kan således få sin efterföljd på ett unionellt plan. En drivkraft skulle kunna vara de skillnader som exponeras när tvister i allt större utsträckning skall lösas med beaktande av olika internationellt privaträttsliga inslag.²⁵⁶

Vad gäller synpunkter de lege ferenda anser jag som ovan framkommit att ett antal punkter i svensk rätt med stor sannolikhet skulle kunna förbättras. Först och främst är det min mening att Sverige liksom Danmark borde låta makar skraddarsy sina egendomsförhållanden på ett mer påtagligt sätt än vad som är möjligt idag. Att ge makar chansen att välja ytterligare en typ av enskild egendom, vilken omvandlas till giftorätts gods om en av makarna avlider, är ett bra exempel på anpassning av egendomsförhållandena efter de enskilda makarnas önskemål.

Vidare är det min ståndpunkt att ett inbördes testamente, enligt vilket den efterlevande maken med full äganderätt erhåller den avlidnes kvarlåtenskap, inte hur som helst skall medföra att den först avlidnes arvingar förlorar sin rätt till efterarv. Som jag påpekat tidigare är det min uppfattning att det borde göras en särskild bedömning i varje enskilt fall vad gäller huruvida rätten till sekundosuccession skall bortfalla eller inte. Ett annat alternativ är att endast låta rätten till efterarv falla bort då det uttryckligen står i testamentet att ingen sekundosuccession önskas. En lagstadgad rätt bör inte kunna gå om intet såvida inte detta är testators verkliga vilja.

Slutligen menar jag att gåvor mellan makar inte bör gåvobeskattas såvida de inte givits i skatteundrandragande syfte. Ett sådant syfte kan, som även belysts ovan, tänkas föreligga då den efterlevande maken en kort tid före den först avlidnes död erhållit en gåva av stort värde, och därefter i samband med bodelningen åberopar att vardera sidan skall behålla sitt giftorätts gods som sin andel i enlighet med ÄktB 12 kap. 2 §.

²⁵⁶ SOU 1998:110 s. 84.

Litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, del I, 1913 [cit. LB 1913]

Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, del IV, 1918 [cit. LB 1918]

Prop. 1969:124 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i ärvdabalken m.m.

Prop. 1978/79:12 Underhåll till barn och frånskilda m.m.

Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.

Prop. 1987/88:61 om ändringar i arvs- och gåvoskattelagstiftningen med anledning av äktenskapsbalken m.m.

Prop. 1997/98:106 Pensionsrättigheter och bodelning

SOU 1939:18 Betänkande med förslag till förordning om arvs- och gåvoskatt m.m. 1938 års arvsskattekommitté

SOU 1954:6 Ärvdabalk, Förslag av ärvdabalkssakkunniga

SOU 1964:35 Äktenskapsrätt, Förslag av familjerättskommittén II, Motiv

SOU 1977:37 Underhåll till barn och frånskilda, Delbetänkande av familjelagssakkunniga

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, Förslag av familjelagssakkunniga

SOU 1995:8 Pensionsrättigheter och bodelning, Betänkande av Utredningen om makars pensionsrättigheter vid bodelning

SOU 1996:160 Bouppteckningar och arvsskatt, Delbetänkande av Ärvdabalksutredningen

SOU 1997:87 Kvinnor, män och inkomster. Jämställdhet och oberoende, Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män

SOU 1998:110 Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring,
Slutbetänkande av Ärvdabalksutredningen

Offentligt tryck (Norge)

Innst. O. nr. 71 (Innstilling fra justiskomiteen om lov om ekteskap)

NOU 1987:30 Instilling til ny ekteskapslov del II

Ot prp nr.28 (1990-91) Om lov om ekteskap

Litteratur

Agell, Anders: *Äganderätten till fastighet för makar och samboende*,
Stockholm, 1985 [cit. Agell (1985)]

Agell, Anders: *Underhåll till barn och make*, 4:e upplagan, Uppsala, 1988
[cit. Agell (1988)]

Agell, Anders: "Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning". I:
Svensk Juristtidning, 1990, s. 1-53 [cit. Agell (1990)]

Agell, Anders: "Jämkning av äktenskapsförord". I: *Juridisk Tidskrift* 1993-
94, s. 774-789. [cit. Agell (1993-94)]

Agell, Anders: *Äktenskap, samboende, partnerskap*, Uppsala, 1995 [cit.
Agell (1995)]

Agell, Anders: *Testamentsrätt. En lärobok om rättshandlingar för dödsfalls
skull*, Uppsala, 1996 [cit. Agell (1996)]

Augdahl, Per och Hambro, Peter E: *Arveloven med kommentarer*, 3:e
upplagan, Oslo, 1992

Berg, Jørgen och Christiansen, Marianne: *Lov om arv og gave*,
Charlottenlund, 1991

Carlén-Wendels, Thomas: *Bodelning och arvskifte efter äktenskap och
samboende*, 9:e upplagan, Stockholm, 1994

Danielsen, Svend, Hornslet, Mogens och Knudsen, Knud: *Ægteskabsloven*,
2.a upplagan, Köpenhamn, 1984 [cit. Danielsen m.fl.]

Danielsen, Svend och Hornslet, Morgens: *Lov om ægtenskabets
retsvirkninger*, 2:a upplagan, Köpenhamn, 1986 [cit. Danielsen och
Hornslet]

Danielsen, Svend: *Arveloven med kommentarer*, 4:e upplagan, Gylling, 1997 [cit. Danielsen (1997)]

Dillén, Bo: "Om tidpunkten för värdering vid bodelning". I: *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* 1967, s. 340-342.

Englund, Göran och Silfverberg, Christer: *Beskattning av arv och gåva*, 10:e upplagan, Stockholm, 1994

Eriksson, Anders: *Den nya familjerätten*, 5:e upplagan, Stockholm, 1997
Godsk Pedersen, Hans Viggo: *Familie- og arveret*, Viborg, 1990

Grauers, Folke: *Familjerätt i vardagslag*, 3:e upplagan, Stockholm, 1994 [cit. Grauers (1994)]

Grauers, Folke: *Ekonomisk familjerätt*, 4:e upplagan, Stockholm, 1997 [cit. Grauers (1997)]

Holmøy, Vera och Lødrup, Peter: *Ekteskapsloven og enkelte andre lover med kommentarer*, Oslo, 1994

Lødrup, Peter: *Arverett*, 3:e upplagan, Oslo, 1995 [cit. Lødrup (1995)]

Lødrup, Peter: *Familieretten*, 3:e upplagan, Oslo, 1997 [cit. Lødrup (1997)]

Lødrup, Peter, Kaasen, Knut och Tjomsland, Steinar: *Karnov. Norsk kommentert lovsamling*, del 4, Oslo, 2000 [cit. Lødrup m.fl.]

Lönnquist, Erik: "Om relevant tidpunkt för värdering i samband med bodelning". I: *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* 1967, s. 179-189.

Nielsen, Linda: *Familjeformueretten, Skilsmisse og skifte*, Köpenhamn, 1993

Olsen, Poul: *Arve- og gaveafgift & generationsskifte – en lærebog*, Frederiksberg, 1993

Rasmussen, Nell: *Familieret*, Viborg, 1998

Ryrstedt, Eva: *Bodelning och bostad*, Lund, 1998

Saldeen, Åke: *Arvsrätt, en lärobok om arv, boutredning och arvskifte*, Uppsala, 1998

Sandberg, Carl-Axel: "Om värdering vid bodelning". I: *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* 1968, s. 141-146.

- Schmidt, Folke: *Äktenskapsrätt*, 3:e upplagan, Stockholm, 1967 [cit. Schmidt (1967)]
- Schmidt, Folke: *Äktenskapsrätt*, 5:e upplagan, Stockholm, 1985 [cit. Schmidt (1985)]
- Schmidt, Torben Svénné, Nørgaard, Jørgen och Vesterdorf, Peter: *Arveret*, 2:a upplagan, Gylling, 1993 [cit. Schmidt m.fl.]
- Silfverberg, Christer: *Gåvobeskattningen i nordiskt perspektiv*, Stockholm, 1992
- Stjernstedt, Georg: *Våra äktenskapslagar*, Stockholm, 1921
- Strøm Bull, Kirsti: *Avtaler mellom ektefeller*, Oslo, 1993
- Taksøe-Jensen, Finn och Vorstrup Rasmussen, Jesper: *Familieretten*, Köpenhamn, 1990 [cit. Taksøe-Jensen (1990)]
- Taksøe-Jensen, Finn: *Person-, Familie-, Arve- og Skifteret*, 27:e upplagan, Köpenhamn, 1991 [cit. Taksøe-Jensen (1991)]
- Teleman, Örjan: *Bodelning under äktenskap och vid skilsmässa*, 3:e upplagan, Stockholm, 1998
- Tottie, Lars: *Giftermål och skilsmässa*, Stockholm, 1974 [cit. Tottie (1974)]
- Tottie, Lars: *Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m.*, Stockholm, 1990 [cit. Tottie (1990)]
- Walin, Gösta: *Kommentar till Ärvdabalken, Del II (18-25 kap.) Boutredning och arvskifte*, 2:a upplagan, Stockholm, 1984 [cit. Walin (1984)]
- Walin, Gösta: *Kommentar till Ärvdabalken, Del I (1-17 kap.) Arv och testamente*, 5:e upplagan, Stockholm, 2000 [cit. Walin Del I (2000)]
- Walin, Gösta: *Samäganderätt. En studie rörande samäganderättsanspråk och samäganderättslagen m.m.*, Stockholm, 2000 [cit. Walin (2000)]
- Waller, Erik: *Lärobok om arvs- och gåvoskatt*, 5:e upplagan, Uppsala, 2000
- Wallin, Gunvor: *Om avtal mellan makar*, Lund, 1958
- Westman, Bo: ”Efter vilka värden skall bodelning ske?”. I: *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* 1968, s. 25-29.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från HD

NJA 1950 s. 483

NJA 1978 s. 526

NJA 1980 s. 705

NJA 1981 s. 693

NJA 1991 s. 284

NJA 1992 s. 773

NJA 1993 s. 145

NJA 1994 s. 607

NJA 1995 s. 303

Rättsfall från Høyesterett

Rt 1975 s. 220

Opublicerade rättsfall från hovrätten

Svea Hovrätt dom 1986-10-13 DT 40